

Modernite Eleştirisi ve Anlam Krizi ile Başa Çıkmada İslâm Mâneviyatı: Gai Eaton Örneği

Islamic Spirituality in Coping with Modernity Criticism and the Crisis of Meaning: The Case of Gai Eaton

Dr. Öğr. Üyesi

İsa Yalçın

Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Bitlis, Türkiye / Assist. Prof., Bitlis Eren University, Faculty of Theology, Bitlis, Türkiye

<https://orcid.org/0000-0002-1735-2489>

iyalcin@beu.edu.tr

ROR ID: <https://ror.org/00mm4ys28>

Doç. Dr.

Hamdullah Arvas

Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Bitlis, Türkiye / Assoc. Prof., Bitlis Eren University, Faculty of Theology, Bitlis, Türkiye

<https://orcid.org/0000-0003-3710-5618>

harvas13@gmail.com

ROR ID: <https://ror.org/00mm4ys28>

MAKALE BİLGİSİ / ARTICLE INFORMATION

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 3 Eylül / 3 September 2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 9 Aralık / 9 December 2025

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / 31 December 2025

Yayın Dönemi / Publication Period: Aralık / December

DOI: <https://doi.org/10.46231/sufiye.1777646>

Etik Beyan

Ethical Statement:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (İsa Yalçın-Hamdullah Arvas).

Telif Hakkı&Lisans

Copyright&License:

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

İntihal

Plagiarism:

Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected.

Yayıncı

Publisher:

Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği/Kalem Education Culture Academy Association

Atıf / Cite as

İsa Yalçın-Hamdullah Arvas, "Modernite Eleştirisi ve Anlam Krizi ile Başa Çıkmada İslâm Mâneviyatı: Gai Eaton Örneği", *Sufiye* 19 (Aralık/December 2025), 131-168.

Öz

Bu çalışma, modern çağın insanlık üzerinde meydana getirdiği epistemolojik ve ontolojik krizlere karşı Charles Le Gai Eaton'un (Hasan Abdülhakim) yaptığı değerlendirmeleri ve teklif ettiği çözüm önerilerini tasavvufî bağlamda incelemeyi amaçlamaktadır. Günümüzde yapılan araştırmalarda modernitenin sekülerleşme, pozitivism ve bireycilik ekseninde insanların hakikat algısını bozduğu, insanı metafizik köklerinden ve kadim mânevî geleneklerden kopardığı, böylece onları anlam ve değer krizlerine sürüklediği tezi kabul görmüştür. Söz konusu anlam ve değer krizleri esas alındığında çalışmanın temel problemi, modern insanın varoluşsal sorulara tatmin edici cevaplar bulamaması ve bunun neticesinde bireysel ve toplumsal düzlemde yaşadığı mânevî ve ahlâkî savrulmanın nasıl giderilebileceği sorusudur. Bu bağlamda araştırma, Gai Eaton'un modernite eleştirisini ve İslâm'ın mânevî mirasını merkeze alarak insanlığın anlam krizi karşısında teklif ettiği çözüm yollarını konu edinmektedir. Çalışmada doküman analiz yöntemi kullanılmış; İslâm felsefesi, kelâmî ve tasavvufunun referansları göz önünde bulundurulmuştur. Kadim felsefi ve dinî birikimleri referans alan Gai Eaton'un eserleri, konuşmaları ve mülakatları bağlamında, onun modernite eleştirisi ve anlam krizi tasvirleri ortaya konulmuştur. Eaton'un nazarında modern çağ sıradan bir dönem değil, insanlığın tarihi köklerinden koptuğu ve anlam dünyasının çöktüğü anormal bir dönemdir. Ona göre bu durumun açık sebebi olan modernite, bireyi yalnızca maddî değerler ve göreceli normlara mahkûm etmemiş, metafizik gerçeklikten ve kutsal düşünmekten de uzaklaştırmıştır. Bu durum bireyi kendi varlığından, evren ve mutlak hakikat üzerine çok boyutlu düşünmekten alkoymuş, insanlığın anlam ve değer krizini ağırlaştırmıştır. Eaton, bu sorunun çözümünü için insanın geleneksel mânevî miras ve ilâhî düzenle yeniden bağ kurması gerektiğini ileri sürmüş, mutahabını insan, evren ve Kur'an üzerinde düşünmeye davet etmiştir. Bu bağlamda Eaton'un görüşleri, moderniteye karşı bir duruş sergilemenin yanı sıra insanın hakikatle yeniden buluşmasını hedefleyen bir uyanış çağrısıdır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Kelâm, Modernite Eleştirisi, Anlam Krizi, Geleneksel Mânevî Miras, Gai Eaton.

Abstract

This study aims to examine Charles Le Gai Eaton's (Hasan 'Abd al-Hakim) assessments and proposed solutions to the epistemological and ontological crises that the modern age has brought about for humanity within a Sufi context. Contemporary research generally accepts the thesis that modernity, centred on secularisation, positivism and individualism, has distorted people's perception of truth, severed them from their metaphysical roots and ancient spiritual traditions, and thus led them into crises of meaning and value. Given these crises of meaning and values, the fundamental problem addressed in this study is the inability of modern humans to find satisfactory answers to existential questions and, consequently, how to remedy the spiritual and moral turmoil experienced on an individual and societal level. In this context, the research focuses on Gai Eaton's critique of modernity and Islam's spiritual heritage, examining the solutions he proposes in the face of humanity's crisis of meaning. The study employed document analysis; references to Islamic philosophy, Islamic Theology and Sufism were taken into consideration. Drawing on ancient philosophical and religious traditions, Gai Eaton's works, speeches, and interviews reveal his critique of modernity and depictions of the crisis of meaning. In Eaton's view, the modern era is not an ordinary period but an abnormal one in which humanity has severed its historical roots and the world of meaning has collapsed. According to him, modernity, the obvious cause of this situation, has not only condemned the individual to material values and relative norms, but has also distanced them from metaphysical reality and from thinking about the sacred. This situation has prevented the individual from thinking multidimensionally about their own existence, the universe and absolute truth, and has exacerbated humanity's crisis of meaning and values. Eaton argues that the solution to this problem lies in the individual reconnecting with the traditional spiritual heritage and divine order, inviting his interlocutor to reflect on humanity, the universe, and the Qur'an. In this context, Eaton's views represent not only a stance against modernity but also a call for awakening aimed at reuniting humanity with truth.

Keywords: Sufism, Islamic Theology, Critique of Modernity, Crisis of Meaning, Traditional Spiritual Heritage, Gai Eaton.

Giriş

Modernite, yalnızca teknik ve bilimsel ilerlemeyi değil, aynı zamanda insanın kendisini, evreni ve Tanrı'yı algılama biçimini de köklü biçimde dönüştürmüştür. Sekülerleşme, pozitivizm ve tüketim kültürüyle şekillenen çağdaş insan ve dolayısıyla insanlık tasavvuru, metafizik temellerini yitirerek varoluşsal bir yalnızlık ve anlam krizine sürüklenmiştir. Geline süreçte söz konusu anlam krizi, bireyi gittikçe hazzın ve hızın telaşı içinde tüketmeye devam etmekte, insanlığa teolojik ekseninde biçilen rolü ve yeri medeni bir yaşamın kurulmasına imkân sağlayacak üst kültür talebinden uzaklaştırmaktadır. Bu durum insanın maddî ve mânevî yapısı için ciddi bir risktir. Her ne kadar sağduyuyu telkin eden itirazlar gelse de söz konusu varoluşsal sorulara verilen son derece makul cevaplar bile modern birey için ya erişilmez ya da ikna edici olmaktan uzak görünmektedir. Yine de her kriz özü itibarıyla bireyi kendine getirecek bir katarsis fırsatı sunmaktadır. Tam burada, bu kriz ortamında, nerdeyse bütün dinlerin ve dolayısıyla İslâm düşüncesinin tarihî ve metafizik arka planında şekillenen ezeli hikmet anlayışını, modern dönemlerin bilimsel ve teknolojik imkanları ile sentezleyecek; insanın varlığını, mahiyetini ve nihai amacını yeniden yorumlayabilecek güçlü bir imkân sunmaktadır. Bu bağlamda şu ilkeye dikkat çekmek yerinde olacaktır. Her şeyden önce mevcut anlam krizi, yalnızca sosyal ve psikolojik değil aynı zamanda ontolojik ve epistemolojik bir sorundur. Dolayısıyla modern anlam krizine çözüm arayışında hikmet merkezli bir varlık ve bilgi perspektifi teklif etmek en makul yollardan biri olabilir. Bu teklif ilgi ve algının çepesinde mahsur kalmış insanın hakikatle tanışmasını, manipülatif bilginin örttüğü sağduyulu perspektifi fark etmesini sağlayacaktır.

Modernite eleştirisi, birçok farklı alandan ilim insanının tartışmaya dahil olduğu konulardan biridir. Örneğin Martin Heidegger, modern teknolojinin insanı kendisi ve varlıkla olan ontik ilişkisinden kopardığını ve böylece insanın sadece nesneleştirici bir bakış açısına hapsedildiğini belirtmiştir. Heidegger'a göre modern düşünce, varlığın anlamını kaybettirmiş ve insanı hakikate (aletheia) karşı yabancılaştırmıştır.¹ Ona göre modern teknoloji, sıradan bir araçsal akıl ürünü olmaktan çıkmış, varlığın

¹ Martin Heidegger, "The Question Concerning Technology", çev. William Lovitt, *The Question Concerning Technology and Other Essays* (New York: Garland Publishing Inc., 1977), 12-19.

gizlenme biçimi (Enframing/Gestell) ya da onu örten algısal bir perdeye dönmüştür.² Zira modern insan, teknolojik dünya görüşü nedeniyle doğayı sadece enerji kaynağı, nesne ve malzeme olarak görmektedir ve bu durum insanın varlığın hakikatini kaybetmesine neden olarak dünyayla aslı ya da otantik bir bağ kurmasını engellemektedir.³ Charles Taylor da benzer şikayetleri *A Secular Age* adlı eserinde işlemiştir. Taylor'a göre Batı modernitesi dini ve kutsalı toplumsal hayattan dışlamış, bireyselliği mutlaklaştırmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak modern insan, anlam krizine sürüklenmiştir. Taylor'a göre sekülerleşme sadece dinî yapıları değil, insanın anlam dünyasını da çökerterek benlik krizi ve anlam kaybı üretmiştir.⁴ Çağdaş sosyologlardan Zygmunt Bauman ise *Akışkan Modernite* adlı eserinde modernitenin sürekli değişim talep etmesinin belirsizlik yarattığına dikkat çekmiş; modern çağın değer, kurum ve ilişkileri "akışkan" hâle getirdiğini ve her şeyin hızla değişip tüketildiği bu çağda bireyin kimlik, aidiyet ve güvenlik duygusunu kaybettiğini savunmuştur.⁵ Jean Baudrillard ise modern toplumda gerçeklik ile temsil arasındaki ilişkinin koptuğunu ve simgelerin gerçekliğin yerini aldığı bir simülasyon dünyası oluştuğunu dile getirmiştir. Gerçeklik algısının sanal imgeler ve tüketimle manipüle edildiğini ifade etmiştir.⁶

Batı düşüncesinde modernite eleştirisi üzerine yapılan çalışmalarda problemin olgusal düzlemdeki tespiti ustalıkla yapılmakta ancak genellikle bir çözüm reçetesi sunulmamaktadır. Bu bağlamda modernite eleştirisi yapan Müslüman düşünürler Doğu metafiziğini ya da İslâm'ın inanç ve değerlerini çözüm adresi olarak gösteren çalışmalar yapmışlardır. Örneğin René Guénon, *Modern Dünyanın Bunalımı* adlı eserinde, bilim ve teknolojinin, varlığın aşkın boyutlarını ihmal ettiğini ve "nicelik diktası" yarattığını; modern çağın insanlığın bağ kuracağı metafizik kökleri kaybettiğini, geleneksel toplumların kutsal hiyerarşi ve anlam sistemlerinden uzaklaşıldığını, bunun da insanı parçalanmış ve anlamdan yoksun bir varlığa dönüştürdüğünü savunmuş, insanı yeniden özüne döndürecek adresin

2 Heidegger, "The Question Concerning Technology", 4-5.

3 Heidegger, "The Question Concerning Technology", 12-13.

4 Charles Taylor, *A Secular Age* (Cambridge: Harvard University Press, 2007), 299-322.

5 Zygmunt Bauman, *Akışkan Modernite*, çev. Sinan Okan Çavuş (İstanbul: Can Yayınları, 2019), 11-25.

6 Jean Baudrillard, *Simularklar ve Simulasyon*, çev. Oğuz Adanır (Ankara: Doğu-Batı Yayınları, 2024), 13-16, 206 vd.

“Doğu Metafizizi” olduğunu belirtmiştir.⁷ Doğu metafizizini anlamamıza önemli çalışmalarıyla katkı sunan Seyyid Hüseyin Nasr da modern bilimsel bilginin kutsal bilgi (hikmet) ile irtibatı kopardığını, bu durumun insanın varlıkla ilişkisinde ontolojik ve epistemolojik bir kırılmaya yol açtığını beyan etmiştir. Perennial felsefeye (ezeli hikmete) bağlı kalarak geleneksel İslâm düşüncesinin modern krize karşı çözüm sunabileceğini ortaya koymuştur.⁸ Frithjof Schuon da bu düşüncelere paralel görüşler sunmuştur. Schuon, modernitenin dinî hakikatleri parçaladığını, insanı yalnızlaştırdığını belirtmiş, farklı dinî geleneklerin özünde tek hakikati temsil ettiği ve bu holistik bakış açısının modern çağın kaotik dünyasında mânevî sığınak olabileceğini ileri sürmüştür.⁹

İlim insanların görüşlerinden anlaşıldığı üzere modern insanın yaşadığı anlam krizinin gerisinde çoğunlukla hakikate yabancılaşma problemi bulunmaktadır. Bu yabancılaşmayı telkin eden en kapsamlı tavrılardan biri gelenek karşıtlığıdır. Gelenek karşıtlığı, pazar kültürünü besleyen tüketim çılgınlığını sürdürmek için insanlığın ortak hafızasıyla gelmiş teorik ve pratik hikmet nosyonlarını reddetmektedir. Ne var ki her şeyi nesnel dünyanın sınırlarına indirgemenin insanı mutlu etmediği açıktır. Dolayısıyla insanın anlam krizini dindirmek için onu yeniden özüne döndürecek ilkeleri hatırlatmak gerekmektedir. Bu ilkeler insanlığın krizlerle başa çıkmak için tarihsel süreçte üretilen ve kullandığı teorik ve pratik hikmetlerde saklıdır. Öte yandan bu faaliyetin geleneksel mirası ve modern imkânları bir araya getirmeye dayanan oldukça sentetik bir perspektifi işaret ettiği açıktır. Bu bağlamda Doğu’nun mistisizmini, Grek felsefî birikimi ile İbrahîmî dinlerin ahlâk ve kanun öğretisini bir araya getiren İslâm düşünce ve kültürünü modern dönemlerin bilim ve teknolojik verileri ile harmanlayan bir görme biçimi insanlığın içine düştüğü bu anlam krizini gidermede reçete olabilir. Bu ideale dayanarak tasarlanan çalışmamızda, modern insanın içine sürüklendiği anlam ve değer krizi, Charles Le Gai Eaton’un (Hasan Abdülhakim) İslâmî hikmet ve tasavvuf perspektifinden yaptığı eleştiriler doğrultusunda incelenmiştir.

7 René Guénon, *Modern Dünyanın Bunalımı*, çev. Mahmut Kanık (İstanbul: Verka Yayınları, 1999), 31-49.

8 Seyyid Hüseyin Nasr, *Bilgi ve Kutsal*, çev. Yusuf Yazar (İstanbul: İz Yayıncılık, 2022), 141-171.

9 Frithjof Schuon, *Dinlerin Aşkın Birliği*, çev. Yavuz Keskin (İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 1992), 100-109.

Bu makalede Eaton'un modernite eleştirisi, varoluş ve anlam meselelerine yaklaşımı ve İslâm hikmet geleneğini nasıl güncellediği değerlendirilmiştir. Çalışmada gözetilen temel amaç, Eaton'un eserlerinde ortaya koyduğu tasavvufî perspektifi ve İslâm yorumunu ele alarak onun çağdaş İslâm düşüncesi içindeki konumunu ortaya koymaktır. Çalışma, kapsamı itibarıyla Eaton'un hayat hikâyesini anlatmaya ve onun fikir dünyasının ana hatlarını ve bu hatların çağdaş İslâm düşüncesindeki yansımalarını ortaya koymaya odaklanmıştır. Bu bağlamda, modernite eleştirisi gibi çokça işlenmiş bir probleme çözüm olarak İslâm'ın metafiziksel ilkelelerini, kelâm ve tasavvufun mezcedildiği inanç ve değerleri açıkça adres göstermesi bakımından Gai Eason önemli görülmüştür. Öte yandan ülkemizde Gai Eaton'un Türkçeye çevrilen birkaç eseri dışında hakkında yeterince çalışma bulunmadığı tespit edilmiştir.¹⁰ En erken çalışmalardan biri Salime Leyla Gürkan'ın 2012 yılında *İslâm Araştırmaları Dergisi*'nde yayınlanan "Vefeyât: Hasan Charles Le Gai Eaton (1921-2010)"¹¹ adlı yazısı ve 2020 tarihinde *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi*'nde kaleme aldığı "Eaton, Charles le Gai" maddesidir.¹² Yine 2022 yılında İbrahim Çolak tarafından hazırlanan *Gai Eaton Düşüncesinde Gelenek ve Modernite Bağlamında Din ve İnsan* adlı bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır.¹³ Bu çalışmalara ek olarak Esmâ Öztürk'ün 30 Haziran 2025 tarihinde yayınlanan *Maneviyatın Yol Haritası: Gai Eaton'ın İslâm ve Tasavvuf Yorumu*¹⁴ adlı çalışması da makalemizin konusuna yakın bir araştırmadır. Esmâ Öztürk'ün makalesi, Gai Eaton'ın düşünce sistemini özellikle tasavvuf ekseninde ele almaktadır. Tasavvufun mahiyetine, halifelik anlayışına, Allah'a olan ontolojik ihtiyaç temasına, ibadet ve hatırlama (namaz ve dua) kavramlarına, bireysel arayış ve tasavvufî ihtiyaç vurgusuna, tefekkürün

10 Gai Eaton'un Türkçeye çevrilen eserleri için bk. Gai Eaton, *Beşerin Kumdan Kaleleri*, çev. Selahattin Ayaz (İstanbul: Pınar Yayınları, 2000); Gai Eaton, *İslâm ve İnsanlığın Kaderi*, çev. İhsan Durdu (İstanbul: İnsan Yayınları, 1992); Gai Eaton, *Tanrı'yı Hatırlamak: İslâm Üzerine Düşünceler*, çev. Salime Leyla Gürkan (İstanbul: İnsan Yayınları, 2015).

11 Salime Leyla Gürkan, "Vefeyât: Hasan Charles Le Gai Eaton (1921-2010)", *İslâm Araştırmaları Dergisi* 28 (2012), 175-177.

12 Salime Leyla Gürkan, "Eaton, Charles le Gai", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), EK-1/359-360.

13 İbrahim Çolak, *Gai Eaton Düşüncesinde Gelenek ve Modernite Bağlamında Din ve İnsan* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022).

14 Esmâ Öztürk, "Maneviyatın Yol Haritası: Gai Eaton'ın İslâm ve Tasavvuf Yorumu", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27/27 (Haziran 2025), 87-116.

aşamalarına vs. odaklanmaktadır. Buna karşılık çalışmamız, Gai Eaton'un düşünce yapısını modernite eleştirisi bağlamında değerlendirmektedir. Onun modern seküler düşünceye yönelttiği eleştiriler ve sunduğu çözüm önerileri üzerinden alternatif bir bakış açısı geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Britanyalı diplomat, yazar ve mütefekkir Charles Le Gai Eaton Gelenekselci (Tradisyonalist) ekolün etkisiyle modern dünyaya eleştirel bakan, eserleriyle tasavvuf merkezli bir İslâm anlayışını Batı'ya tanıtan öncü düşünürlerdendir. O, özellikle mâneviyatın birey ve toplum hayatındaki yerini ön plana çıkararak, modern insanı ruhanî bir dönüşüme davet etmiştir.¹⁵ Bu bakımdan Batı dünyasında İslâm hakkında oluşan önyargı ve yanlış algıların giderilmesinde Eaton'un çalışmalarının kayda değer bir etkisinin olduğu söylenilebilir. Gai Eaton'un genel perspektifinin üst hedefi Modern Batı'da yayılan ve kitle iletişim araçları ile menfi etkisi derinleşen İslâm'ın temsil krizini gidermektir. Zira modern dünyanın sekülerleşme, makineleşme ve yabancılaşma eğilimiyle insanın metafizik köklerinden kopuşunu ele alan Eaton çalışmalarında İslâm'daki varoluşçu hikmeti, tasavvuf merkezli bir tecrübe alanı olarak yeniden yorumlamıştır.

Martin Heidegger, Jean-Paul Sartre ve Charles Taylor gibi modern filozofların anlam krizi ve hakikat meselesine dair görüşleri, çalışmanın modern arka planına temel oluşturmuştur. Bu süreçte Gai Eaton'un yazılı eserleri, konuşmaları ve hakkında kaleme alınmış araştırmalar incelenmiştir. Eaton'un eserlerinden özellikle *Islam and the Destiny of Man (İslâm ve İnsanlığın Kaderi)*, *King of the Castle: Choice and Responsibility in the Modern World (Beşerin Kumdan Kaleleri)* ve *Remembering God: Reflections on Islam (Tanrı'yı Hatırlamak: İslâm Üzerine Düşünceler)* gibi kitapları değerlendirilerek ana temalar ortaya konulmuştur. Bu birincil kaynakların yanı sıra Eaton'un düşüncelerini yorumlayan akademik makaleler ve tez çalışmaları gibi ikincil kaynaklar da dikkate alınmıştır. Çalışma boyunca Eaton'un modernite eleştirileri, mânevî dönüşüm temelli gelenekselci yaklaşımı ve Batı'daki İslâm algısına yaptığı olumlu etkiler ortaya konmuş, böylece Eaton'un İslâm düşüncesindeki konumu ve katkıları bütüncül bir perspektifle değerlendirilmiştir. Bu bağlamda tasarlanan çalışmanın metin akışında, ilk olarak Gai Eaton'un ilham verici

15 bk. Öztürk, "Maneviyatın Yol Haritası: Gai Eaton'ın İslâm ve Tasavvuf Yorumu", 87-116.

hayatı hakkında bilgi verilmiştir. Ardından onun modernite eleştirisi konusunda teklif ettiği çözüm önerileri değerlendirilmiştir.

1. Model Bir Müslüman Olarak Charles Le Gai Eaton

İsviçre'nin Lozan kentinde 1921 yılında dünyaya gelen Charles Le Gai Eaton (Hasan Abdülhakîm), İngiliz kökenli bir aileye mensuptur. Fransa'da yetişmiş olan ve Fransız kültürüne hayranlık duyan annesi Ruth Muddock, kurumsal dine mesafeli yaklaşan serbest düşünce taraftarı bir feministtir. Bu doğrultuda agnostik bir bakış açısıyla yetişen Eaton, ilk çocukluk yıllarını annesiyle birlikte İngiltere'de geçirmiştir. Babası Francis Errington ise Anglikan kilise kanunu konusunda uzman bir avukat olup Eaton, onu ancak ergenlik döneminde yakından tanıma fırsatı bulmuştur.¹⁶ Yaşantı biçiminden olsa gerek Eaton, çocukluk yıllarında herhangi bir vatana aidiyet hissetmemiş; İsviçre'de doğmasına rağmen kendisini İsviçreli saymamış, annesinin Fransızlara duyduğu hayranlığa karşın kendini Fransız kabul etmemiş, bununla birlikte annesinin İngilizlere yönelik “soğuk olmak” ve “entelektüel yoksunluk” şeklindeki eleştirileri sebebiyle de İngiliz kimliğini benimseyememiştir. Babası dindar bir yönelim sergilemezken, annesi örgütlü dine karşı çıkmış, oğlunu bağımsız düşünceye teşvik etmiştir. Eaton'un eğitimi süresince din, sadece ders müfredatının küçük bir parçası şeklinde ele alınmış; bilim, tarih ve güncel olaylar Tanrı'ya atıf olmaksızın aktarılmıştır. Nitekim çok sonra Eaton, bu durumun inanç ile hayatı bütüncül bir şekilde ilişkilendirmeyi güçleştirdiğine dikkat çekmiştir. O, her ne kadar din eğitimi almış olsa da çocukluk dönemindeki deneyimleri ve annesinin yaklaşımı, onu geleneksel veya örgütlü Hıristiyanlık anlayışından ziyade, farklı bir yola sevk etmiştir.¹⁷

Gai Eaton'un eğitim hayatı oldukça verimli geçmiştir. Eğitim hayatı boyunca İngiltere ve İsviçre'de çeşitli okullara devam eden Eaton, lise tahsilini İngiltere'nin saygın özel okullarından biri olarak bilinen Charterhouse'da (Surrey) tamamlamıştır.¹⁸ Çocukluğunda herhangi bir

16 Gai Eaton, *A Bad Beginning and the Path to Islam* (Cambridge: Archetype, 2010), 23, 29; Gürkan, “Eaton, Charles le Gai”, EK-1/359.

17 Gürkan, “Vefeyât: Hasan Charles Le Gai Eaton (1921-2010)”, 175-177; “Charles Le Gai Eaton, Former British Diplomat” (Erişim 26 Nisan 2025).

18 Gürkan, “Eaton, Charles le Gai”, EK-1/359; HA Hellyer, “Remembering an eloquent voice for Islam”, *İslamiCity* (12 Mart 2010); Haifaa Jawad, “Post-World War II Case Studies: Case

dinî bilinç geliştirmedeğinden olsa gerek dinle ilk teması, 14 yaşında iken eğitim gördüğü Charterhouse okulunda, okul şapelinde gerçekleştirilen ibadetler ve Hıristiyan metinleri üzerine verilen dersler aracılığıyla olmuştur. Ancak bu deneyim, onun üzerinde kalıcı bir iz bırakmamıştır. Eaton, bu durumu modern Batı'nın dini yalnızca hayatın belirli bir alanına sıkıştıran indirgemeci anlayışıyla açıklar. Ona göre din bütüncül bir şekilde yaşanmadığında etkisini kaybeder. Modern eğitim sisteminde din, bilimsel ya da tarihsel olaylara müdahil olmayan, materyalist dünya görüşü karşısında işlevsizleşen ve insan aklının gelişimine engel teşkil eden bir unsur olarak görülmektedir. Bu nedenle, genç yaşlarda dinin gerçek anlamını kavrayamayan Eaton, varoluşsal sorgulamalarına cevap arayışıyla felsefeye yönelmiştir.¹⁹

Eaton bir süre sonra felsefeye büyük ilgi duymaya başlamış ve Descartes, Kant, Hume, Spinoza, Schopenhauer ve Russell gibi önemli filozofların eserlerini dikkatle okumuştur. Ancak zamanla bu düşünürlerin fikirlerinin, aradığı derinliği tam olarak sunmadığını ifade etmiştir. Eaton'ın bu eleştirel ve sorgulayıcı tutumu, hocalarından biri tarafından “kendisinin tanıdığı en tutarlı evrensel şüpheci” olarak nitelendirilmesiyle takdir bulmuştur.²⁰ Soru sormak, şüphe duymak zihni bir haldir ve özü itibarıyla insanın hakikat arayışındaki fitri tecrüsesinin bir yansımasıdır. Nitekim Gai Eaton, felsefede aradığı kesin hakikati bulamayınca, 15-16 yaşlarında Batı'nın önde gelen filozoflarının fikirlerinin ancak spekülasyon düzeyinde kaldığı kanaatine varmıştır. Öte yandan Gai Eaton'un bu süreçte okuduğu Mısır bilimci Perry'nin *The Primordial Ocean* adlı çalışması, onu insanlığın ortak mitolojik anlatıları ve sembolleri aracılığıyla aktarılan evrensel hakikatler üzerine düşünmeye sevk etmiştir.²¹

Gai Eaton'un farklı din ve geleneklere ait yayın kültürü ile tanışması onun hayatında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Cambridge Üniversitesi'ne bağlı King's College'da iki yıl tarih okuyan Eaton, II. Dünya Savaşı nedeniyle askerî eğitimini The Royal Military College'da almıştır. Bu süreç içerisinde İngiliz felsefî roman yazarı Leo Myers'la

Study II-Gai Eaton or Hasan Abdal Hakim”, *Towards Building a British Islam New Muslims' Perspectives* (London: Bloomsbury, 2012), 102.

19 Jawad, “Post-World War II Case Studies: Case Study II-Gai Eaton or Hasan Abdal Hakim”, 102.

20 Eaton, *A Bad Beginning and the Path to Islam*, 74, 78; Gürkan, “Eaton, Charles le Gai”, EK-1/359.

21 “Charles Le Gai Eaton, Former British Diplomat” (Erişim 26 Nisan 2025).

kurduğu temas,²² Eaton'ı Doğu dinleri ve özellikle Vedanta öğretisine²³ yönlendirmiş, böylece başta René Guénon (Abdülvâhid Yahyâ) olmak üzere tradisyonalist ekolün modern dünya eleştirilerinden haberdar olmuştur. Askerlik sonrasında geçimini sağlamak amacıyla Londra'da yönetmen yardımcılığı ve oyunculuk yapan Eaton, 1944 yılında Kay Clayton ile gerçekleştirdiği ve kısa sürede sona eren ilk evliliğinden, Myers'ın anısına Leo adını verdiği bir erkek çocuğu dünyaya gelmiştir.²⁴

Eaton, ordudan ayrıldıktan sonra düşüncelerini aktarmak amacıyla Vedanta, Taoizm ve Zen Budizmi üzerine makaleler kaleme almış; ayrıca bu öğretilerden etkilenen bazı Batılı yazarlara da değinmiştir. Kaleme aldığı yazılar, T. S. Eliot'un editörlüğüyle *The Richest Vein: Eastern Tradition and Modern Thought* adı altında yayımlanmıştır.²⁵ Bu dönemde, Fransız düşünür René Guénon'un eserleriyle tanışan Eaton, Guénon'un modern dönemin temel kabullerini radikal biçimde sorgulayarak aslında "ezeli hikmet" üzerinde yükselen geleneği öne çıkarmasından oldukça etkilenmiştir. Guénon'un, medeniyetin tarihsel açıdan ilerlemeyle değil, aksine mânevî bir çöküşle seyrettiği iddiası, Eaton'ın modern dünyadan daha da kopuk hissetmesini sağlamıştır. Guénon'un İslâm'ı "nihai vahiy" olarak benimsemesi onun dikkatini çekmiştir. Bununla birlikte, özellikle "ilerleme" fikrini sorgulaması ve çevresindekilerin bu sorgulamaya duyduğu tepkileri gözlemlemesi, ondaki modern değer yargılarına yönelik eleştiriyi güçlendirmiştir. *The Richest Vein*'in yayımlanmasından sonra Eaton, çalışmak için Jamaika'ya gitmiştir.²⁶

22 "Charles Le Gai Eaton, Former British Diplomat" (Erişim 26 Nisan 2025).

23 Eaton, Müslüman olduktan sonra verdiği bir söyleşide, Vedanta'nın birlik fikri üzerine kurulu öğretisinin kendisine İslâm'a giden yolu açtığını belirtir. Gürkan, "Eaton, Charles le Gai", EK-1/359. Vedanta'nın "birlik" fikri, İslâm'ın tevhid anlayışıyla örtüştüğü için Eaton'a sonradan Müslüman olma yolunda önemli bir ilham kaynağı olur. Aynı dönemde Taoizm gibi kadim öğretileri de mercek altına alan Eaton, kraliyet askerî eğitimi esnasında Kuzey İskoçya'nın yalnız ve fırtınalı doğasında ruhsal bir huzur bulduğunu ifade eder. Bu okumalar, onun "son gerçeklik" dediği mutlak varlığı anlamaya dair çabasını pekiştirir. Bu süreç, Eaton'ın düşünce dünyasında İslâm'a giden yolun temellerini oluşturur. bk. "Charles Le Gai Eaton, Former British Diplomat" (Erişim 26 Nisan 2025).

24 Gürkan, "Vefeyât: Hasan Charles Le Gai Eaton (1921-2010)", 175-176; Jawad, "Post-World War II Case Studies: Case Study II-Gai Eaton or Hasan Abdal Hakim", 101.

25 Gai Eaton, *The Richest Vein: Eastern Tradition and Modern Thought* (London: Faber and Faber, 1949).

26 bk. "Charles Le Gai Eaton, Former British Diplomat" (Erişim 26 Nisan 2025).

Eaton, Jamaika’da geçirdiği iki buçuk yılın ardından ailevî sebeplerle İngiltere’ye dönmüş ve bu süreçte René Guénon’un düşüncelerinden etkilenerek İslâm’ı daha yakından incelemeye başlamıştır. Kendisiyle benzer ilgi alanlarını paylaşan iki İngiliz Müslümanla tanışan Eaton, onların daha fazla gecikmeden mânevî bir yol izlemesi konusundaki tavsiyelerini başlangıçta görmezden gelmiştir. Bununla birlikte, yakın çevresinden gelen, İslâm’a ve Müslüman pratiklerine yönelik önyargılı tutumlar dahi onun bu konuya duyduğu ilgiyi azaltmaz. İngiltere’de iş bulmakta zorluk çektiği dönemde, yeterli akademik altyapısı olmadığını düşünmesine rağmen Kahire Üniversitesi’ndeki İngiliz edebiyatı asistanlığı ilanına başvurmuş ve kabul edilmiştir. Böylece 1950 yılında, henüz 29 yaşındayken Kahire’ye gitmiştir. Orada, Guénon’un dostu Martin Lings (Ebubekir Sirâceddin) ile tanışması, Eaton’ın yalnızca kuramsal düzeyde bilgi sahibi olduğu tasavvuf ve İslâm anlayışını bizzat tecrübe etmesi açısından belirleyici olmuştur. Lings’in geleneksel bir tarzda sürdürdüğü hayat, Eaton için hem Kur’ânî ve tasavvufî değerlerin somut örneği hem de modern dünyanın karmaşasından uzak, zamansız bir sığınağı temsil etmiştir.²⁷

Gai Eaton, Jamaika’ya ve oradaki yaşantıya duyduğu özlem sebebiyle Mısır’da geçirdiği süre boyunca bir iç çatışma yaşadığını belirtmiştir. O, Kahire Üniversitesi’nde İngiliz edebiyatı alanında çalıştığı dönemlerde İslâm’a giderek artan bir ilgi duymuştur. Özellikle genç Mısırlı öğrencilerindeki samimiyet ve inanç, onu İslâm’ın hayatına girebileceği yegâne din olduğu fikrine yaklaştırmıştır. Ancak bu fikri hayata geçirmekten çekinmiş; bir yandan “daha sonra” diye düşünürken, diğer yandan İslâmî yaşamın gereklerini Jamaika’daki ortama uyarlamakta güçlük çekeceğini varsaymıştır. Bu tereddütler devam ederken, Jamaika’ya dönüş için gerekli maddî imkânı kısa sürede sağlayabileceğini fark etmesi, Eaton’ı acil bir karara zorlamıştır. İslâm’a girme fırsatının belki bir daha eline geçmeyeceğini hissederek 1951’de İngiliz Müslüman âlim ve düşünürlerinden Martin Lings’e başvurmuş ve ondan kendisine “şehâdeti” telkin etmesini talep etmiştir.²⁸ Martin Lings vasıtasıyla²⁹ ve Lings’in evinde

27 bk. “Charles Le Gai Eaton, Former British Diplomat” (Erişim 26 Nisan 2025).

28 bk. Eaton, *A Bad Beginning and the Path to Islam*, 246; “Charles Le Gai Eaton, Former British Diplomat” (Erişim 26 Nisan 2025).

29 Martin Lings (Ebûbekir Sirâceddin) ile tanışması, onun tasavvuf düşüncesine ve bu vesileyle İslâm’ın derin boyutlarına ilgi duymasını sağladı. Eaton, fikhî yaklaşımdan çok tasavvufî anlayışın etkisinde kalarak hakikati, İslâm’ın “her şeyin kaynağı” olarak ortaya koyduğu mutlak,

kelime-i şehâdet getirerek Müslüman olmuş ve “Hasan Abdülhakîm” adını almıştır.³⁰ Gai Eaton, daha sonra bunu iç dünyasında “kalbine bir tohum ekmek” olarak nitelendirecek; niyeti, zorlu bir ortamda yaşayacak olsa dahi, bu tohumu ilerde filizlendirmek olacaktır. Nitekim Ramazan ayına denk gelen bu kararının hemen ertesi günü oruç tutmuş ve çevresindeki Müslüman arkadaşlarıyla artık daha derin bir yakınlık kurduğunu hissetmiştir. Altı hafta sonra Mısır’ı terk ederken, aynada aynı yüzü görse de farklı bir kişi olduğunu; çünkü artık Müslüman kimliğiyle yeni bir hayata adım attığını beyan etmiştir.³¹

Daha sonra Jamaika’ya giderek önce öğretmenlik, sonra da gazetecilik yapan Eaton, 1954’te İngiltere’ye geri dönmüştür. İki yıl sonra Jamaikalı bir ressamla ikinci evliliğini gerçekleştirmiş ve bu beraberlikten ikisi kız, biri erkek olmak üzere üç çocuğu dünyaya gelmiştir.³² 1959’da İngiliz Dışişleri’nde görevli olarak ailesiyle birlikte tekrar Jamaika’ya yerleşmesi, Eaton’ın İslâmî hayat pratiğini benimsemesinde önemli bir dönüm noktasını teşkil eder. 1964’te Madras (Hindistan), akabinde Gana ve Trinidad’da diplomat olarak görev yaptıktan sonra, 1974 yılında temelli olarak İngiltere’ye dönmüştür.³³

1975 yılında Martin Lings ile yeniden temas kuran Eaton, bu vesileyle Şâzelî tarikatına intisap etmiş ve aynı yıl İsviçre’de yaşayan tarikat şeyhi Frithjof Schuon’u (Îsâ Nûreddin) ziyaret etmek üzere Lozan’a gitmiştir. Kendi ifadesiyle, doğduğu şehir olan Lozan’da yaşadığı bu tasavvufî tecrübe, onun “yeniden doğuşuna” da ev sahipliği yapmıştır. 1977’de Dışişleri’nden erken emekliye ayrıldıktan sonra tüm mesaisini İslâmî faaliyetlere yoğunlaştıran Eaton, 1978’de Londra Merkez Camii

yüce ve cemâl sahibi Tanrı inancında bulduğunu ifade etmiştir. Gürkan, “Eaton, Charles le Gai”, EK-1/359.

30 Gürkan, “Eaton, Charles le Gai”, 2020, EK-1/359.

31 bk. “Charles Le Gai Eaton, Former British Diplomat” (Erişim 26 Nisan 2025).

32 Gai Eaton, otuz yıl süren evliliği boyunca Jamaikalı sanatçı Corah Hamilton ile derin bir duygusal ve kültürel bağ kurmuş; bu birlikten Judy, Maurice ve Corah Ann isimlerinde üç çocuğu dünyaya gelmiştir. Eşi Corah Hamilton, Eaton’dan 26 yıl önce vefat etmiştir. Kristiane Backer, “Tribute to the British Muslim Gai Eaton: Glamour and Humility” (Erişim 17 Mayıs 2025). Eaton Müslüman olurken, eşinin Hıristiyan olarak kaldığı yönünde bilgiler mevcuttur. bk. Jawad, “Post-World War II Case Studies: Case Study II-Gai Eaton or Hasan Abdal Hakim”, 101.

33 Gürkan, “Vefeyât: Hasan Charles Le Gai Eaton (1921-2010)”, 175-176; Gürkan, “Eaton, Charles le Gai”, EK-1/359; Nexhat İbrahimi, “Charles Le Gai Eaton apo Hassan Abdulhakim, filozof modern mysliman i lënë në harresë”, *Dituria Islame: Revistë Mujore Fetare, Shkencore E Kulturore* 33/151 (2020), 13.

bünyesindeki Londra İslâmî Kültür Merkezi'nde (Islamic Cultural Centre of London) görevli Ezher mezunu İslâm âlimi Şeyh Zekî Bedevî'nin daveti üzerine, danışmanlık ve merkez tarafından yayımlanan *The Islamic Quarterly* dergisinin editörlüğü görevlerini üstlenmiştir.³⁴ Suudi Arabistan kaynaklı finansman nedeniyle sûfî karşıtı Vehhâbî yaklaşımların ağırlık kazanmasına ve Bedevî'nin üç yıl sonra yöneticilikten uzaklaştırılmasına karşın, Eaton yerel Müslüman toplulukla irtibatını sürdürmek adına bu merkezdeki hizmetini yirmi iki yıl boyunca devam ettirmiştir. Ayrıca 1996'da kurulan ve Britanya'daki Müslüman nüfusun haklarını savunmayı, İslâm'ın doğru tanınmasını ve cemaatin güçlenmesini hedefleyen Britanya Müslüman Konseyi'nin kurucu üyeleri arasındaki yerini almıştır.³⁵ İslâmî düşünceye yaptığı önemli katkılar sebebiyle, İngiltere Müslüman Sosyal Bilimciler Derneği (Association of Muslim Social Scientists) tarafından 2002 yılında "Köprüler Kurma Ödülü"ne ve ayrıca The Muslim News tarafından "Allâme İkbâl İslâm Düşüncesinde Yaratıcılık Ödülü"ne lâıyk görülmüştür.³⁶

Gai Eaton, farklı mistik gelenekleri incelemiş olmakla birlikte sûfilîği Batılı bir zihnin en açık biçimde yaklaşabileceği yegâne geleneksel yol olarak değerlendirmiştir. Hıristiyan mistisizmine kişisel veya doğuştan gelen sebeplerle yakınlık kuramayan bireyler için Budizm'i fazla soyut, Hindu Vedanta'yı ise kast sistemiyle sınırlı bulan Eaton'a göre İslâm hem bâtinî derinliği hem de evrensel vahiy boyutuyla ruhsal arayışa en bütüncül cevabı vermektedir. Ona göre sûfilik, İslâm'ın içsel boyutunu tecrübe etmek isteyen modern insan için anlamlı bir geçit işlevi görebilir.³⁷ Her ne kadar Batılı bazı oryantalistler tasavvufun kökenini Yeni Platonculuk, Hindu Vedanta gibi yabancı etkilerle açıklamaya çalışsa da

34 Eaton, *A Bad Beginning and the Path to Islam*, 350-351; Gürkan, "Eaton, Charles le Gai", EK-1/359; İbrahimi, "Charles Le Gai Eaton apo Hassan Abdalhakim, filozof modern mysliman i lënë nê harresê", 13; Jawad, "Post-World War II Case Studies: Case Study II-Gai Eaton or Hasan Abdal Hakim", 101, 104.

35 Gürkan, "Eaton, Charles le Gai", EK-1/359; İbrahimi, "Charles Le Gai Eaton apo Hassan Abdalhakim, filozof modern mysliman i lënë nê harresê", 13; Backer, "Tribute to the British Muslim Gai Eaton: Glamour and Humility".

36 Gürkan, "Eaton, Charles le Gai", EK-1/360; İbrahim Çolak, *Gai Eaton Düşüncesinde Gelenek ve Modernite Bağlamında Din ve İnsan* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 6-7.

37 Eaton, *A Bad Beginning and the Path to Islam*, 232-236; Jawad, "Post-World War II Case Studies: Case Study II-Gai Eaton or Hasan Abdal Hakim", 103.

ona göre İslâm'ın erken dönem mistisizminin kendine has bir terminolojiden yoksun olduğu hususu yanlış bir algıdır. Gai Eaton'a göre o dönem mistik düşünce mevcuttu; ancak kendini ifade edecek teknik dil henüz oluşmamıştı. Dolayısıyla Yeni Platonculuk gibi sistemler bu ihtiyacı karşılayacak bir dil sunduğundan tercih edilmiş olabilir. Ancak Eaton'a göre İslâm, özüyle uyumlu olduğu sürece dışardan geleni "ödünç almaz", onu kendi yapısı içinde değerlendirir ve İslâmîleştirir. Dolayısıyla tasavvuf hangi dille ifade edilirse edilsin, en temelde Kur'an'a ve Hz. Peygamber'in öğretilerine dayandığı için, kurucu ilkeler İslâm tasavvufunun hem hakikatini hem de etkisini teminat altına alır.³⁸

Sûfî geleneğe ve tradisyonalist ekole bağlı entelektüel kimliği sayesinde önde gelen Batılı Müslüman düşünür ve yazarları arasında yer alan Eaton, sağlığında hem Müslüman hem de gayrimüslim kesimlerle temas kurarak geniş bir birikim ve tecrübe kazanmıştır. Eaton, vefatına dek kaleme aldığı eserler ve yaptığı konuşmalarla bir yandan Batı'da İslâm hakkındaki olumsuz yargıları gidermeye, öte yandan Müslümanlar arasındaki radikal veya Vehhâbî eğilimleri eleştirmeye çalışmıştır. O, yazı ve söyleşilerinde, Müslüman veya gayrimüslim herkes için mâneviyat odaklı bir yaşama dönüş çağrısı yapmış; özellikle İslâm'ın "orta yol" ve "güzel ahlâk (edep)" öğretilerini ön plana çıkarmıştır. Zengin tecrübesi sayesinde pek çok kişinin İslâm'a yaklaşmasına katkı sağlamış ve Seyyid Hüseyin Nasr tarafından "günümüzde İngilizce yazan en ileri görüşlü ve aynı zamanda en güçlü İslâm âlimlerinden biri" olarak nitelendirilmiştir. Gelenekselci ekole mensup bir sûfî ve Sünnî kimliğiyle XX. yüzyılın önde gelen Müslüman düşünürleri arasında gösterilen Eaton, Britanya'daki Müslüman cemaatin en önemli mihenk taşlarından biri kabul edilmiş ve dostları tarafından "İslâm'ın sesi" olarak da anılmıştır.³⁹ Eaton, bu dünyadan ayrılana kadar Müslüman olanlara ve İslâm'a sonradan girenlere yönelik manevî yardım ve rehberlik sağlamak için danışmanlık hizmeti vermiştir.⁴⁰ 26 Şubat 2010'da vefat eden Eaton, geride dört çocuk ve dört

38 Gai Eaton, *Reflections* (Cambridge: The Islamic Texts Society, 2012), 12.

39 Gürkan, "Eaton, Charles le Gai", EK-1/359-360; Gürkan, "Vefeyât: Hasan Charles Le Gai Eaton (1921-2010)", 176-177. İngilizceyi kullanma biçiminin, İslâm üzerine yazan çok az yazarla kıyaslanabilecek ölçüde özgün olduğu ifade edilmektedir. Eaton'ı takdir edenlerin her zaman görüşlerini paylaşmalar da onun derin hitabet gücünü ve yüksek entelektüel seviyesini inkâr edenlerin çok az olduğu da belirtilmektedir. bk. Hellyer, *Remembering an eloquent voice for Islam*.

40 Jawad, "Post-World War II Case Studies: Case Study II-Gai Eaton or Hasan Abdal Hakim", 102.

torun bırakmıştır.⁴¹ 89 yaşında vefat eden Eaton, Londra'daki Brookwood Müslüman Mezarlığı'na defnedilmiştir.⁴²

Eaton, İslâm anlayışına ve geleneksel öğretilere bağlı kalan bir düşünür olmuştur. Bu bağlılığını, Londra Müslüman Cemaati'ndeki çalışmalarlarıyla olduğu kadar, medya alanındaki faaliyetleriyle de göstermiştir. Fikirsal çatışmalardan veya İslâm'ın savunucusu olarak bazı kesimlere karşı mücadele etmekten ziyade, sade ve entelektüel spekülasyondan uzak bir yaşam sürmeyi tercih etmiş, gündelik hayattaki sorunlara duyarlı olmuştur. Üniversitelerde konferanslar vermiş, fakir mahalleleri ziyaret etmiş ve İslâm toplumu için değerli gördüğü konular üzerine yazılar kaleme almıştır. O, 'Müslüman olmak büyük bir ayrıcalıktır, ancak iyi bir Müslüman olmak çok daha zordur' ifadesiyle inancının sorumluluğunu ifade etmiştir. Eaton, İngiliz Müslümanlarının kimliklerini inşa etmeleri gerektiğini savunmuş ve 'Müslümanlar artık kendi yollarını seçmeli ve kendilerini Batı toplumuna entegre etmeye çalışırken, kimliklerini kaybetmemelidir' şeklinde bir çağrıda bulunmuştur.⁴³

Eaton, İslâm inancına hayatının sonuna kadar bağlı kalmış,⁴⁴ Londra'daki Müslüman topluluğun aktif bir üyesi olmanın yanı sıra yazılı eserleriyle de İslâmî düşünceye katkı sunmuştur. Faaliyetleri aracılığıyla, İslâm'ın İngiltere'de tanınan, saygın ve şeffaf bir kimlik kazanmasına öncülük etmiş; başka bir ifadeyle İslâm'ın İngiltere'de yapıcı ve açık bir dinî kimlik olarak yerleşmesine katkıda bulunmuştur.⁴⁵ İngilizce konuşan topluluklara yönelik eserleriyle özel bir yer edinmiştir. Eaton'ın eserleri, politik içerikli ya da aktivizmi teşvik eden anlayıştan ayrılarak, insanları Allah merkezli bir hayata yönlendirmeyi amaçlamıştır. *King and the Castle* ve *Islam and the Destiny of Man* gibi eserleri, İslâm'ın çağdaş dünyadaki anlamını sorgulayan ve modernitenin sunduğu değerleri eleştiren bir bakış açısı ihtiva etmektedir. Eaton, klasik İslâmî bilimlerin alanında akademik bir otorite

41 Reza Shah-Kazemi, "Charles Le Gai Eaton obituary", *The Guardian* (19 Nisan 2010).

42 İbrahimi, "Charles Le Gai Eaton apo Hassan Abdulkhakim, filozof modern mysliman i lenë në harresë", 14; Hellyer, *Remembering an eloquent voice for Islam*.

43 İbrahimi, "Charles Le Gai Eaton apo Hassan Abdulkhakim, filozof modern mysliman i lenë në harresë", 14.

44 Eaton, agnostik bir kültür içinde yetişmiş olmakla birlikte "50 yıla yakın ve İslâm'ı tam anlamıyla benimsemeye yetecek bir süredir Müslümanım" der. bk. Eaton, *Tanrı'yı Hatırlamak: İslâm Üzerine Düşünceler*, 18.

45 İbrahimi, "Charles Le Gai Eaton apo Hassan Abdulkhakim, filozof modern mysliman i lenë në harresë", 14.

olmasa da kendine özgü anlatım tarzı ve entelektüel kapasitesiyle İslâm üzerine yazan az sayıda yazarın erişebildiği bir seviyeye ulaşmıştır. Onun eserleri, farklı inançlardan ve inançsız geçmişlerden gelen okuyucular tarafından ilgiyle karşılanmış, felsefî perspektifleri her zaman paylaşılmasa da anlatım yeteneği ve yüksek kültürü genel kabul görmüştür. Eaton'ın mütevazılığı ve entelektüel titizliği, onun yalnızca akademik değil; aynı zamanda ahlakî bir örnek olarak da anılmasını sağlamış, onunla akademik ortamlarda tanışan ya da kişisel sohbetler gerçekleştirenler, onun zarafetini, alçakgönüllülüğünü ve misafirperverliğini dile getirmişlerdir. Son yıllarında dahi fiziksel durumu elverişli olmamasına rağmen konuklarına en üst düzeyde misafirperverlik göstermesi, onun karakterini ve yaşam felsefesini yansıtan önemli özelliklerden biri olmuştur.⁴⁶

1.1. Gai Eaton'ın Kaleme Aldığı Eserler

Gai Eaton, ele aldığı eserleriyle tanınan çağdaş İslâm düşüncesinin önde gelen isimlerinden biri olmuştur. İslâm'ı benimsemeden önce Batı'nın felsefî ve kültürel mirasına âşina olan Eaton, bu birikimini İslâm'ın evrensel değerleriyle sentezleyerek çok yönlü ve özgün bir düşünce ortaya koymuştur. Eserlerinde insanın mânevî arayışı, modern dünyanın karşı karşıya kaldığı krizler ve İslâm'ın Batı dünyasında anlaşılıp kabul görmesine yönelik konuları ele alarak, farklı kültürler arasında diyalog ve anlayışı teşvik eden bir perspektif sunmuştur. Böylelikle hem Doğu hem de Batı düşünce geleneklerine seslenen Eaton, çalışmaları aracılığıyla modern insanın anlam arayışına ışık tutmuş ve İslâm düşüncesine önemli katkılarda bulunmuştur. Eaton'un kaleme aldığı eserler şunlardır:

i) *The Richest Vein: Eastern Tradition and Modern Thought*: Gai Eaton'un henüz Müslüman olmadan önce kaleme aldığı ve Doğu dinleriyle Batı düşüncesi arasındaki ilişkiye odaklanan makalelerinden oluşmaktadır.⁴⁷

ii) *King of the Castle: Choice and Responsibility in the Modern World*: 1977'de Dışişleri'nden erken emekli olmasının ardından bütün enerjisini

46 *The National*, "Remembering the UK's eloquent voice for Islam" (Erişim 03 Mart 2025); Jawad, "Post-World War II Case Studies: Case Study II-Gai Eaton or Hasan Abdal Hakim", 101.

47 Eaton, *The Richest Vein: Eastern Tradition and Modern Thought*; Gürkan, "Eaton, Charles le Gai", EK-1/360; Gürkan, "Vefeyât: Hasan Charles Le Gai Eaton (1921-2010)", 175; "Charles Le Gai Eaton, Former British Diplomat" (Erişim 26 Nisan 2025).

İslâmî çalışmalara yönelten Eaton, aynı yıl yayımladığı *King of the Castle* adlı ikinci kitabıyla Müslüman yazar kimliğini daha geniş kesimlere duyurmuştur.⁴⁸ İnsanın mahiyeti ve varoluşsal konumunu merkeze alan ilgili eser, modern çağın bilim ve teknoloji temelli pozitivist-seküler yaşam anlayışı ile insanı Tanrı'nın yeryüzündeki halifesi olarak konumlandıran geleneksel, Tanrı merkezli hayat anlayışı arasındaki temel karşıtlığı ele almaktadır.⁴⁹

iii) *Islam and the Destiny of Man*: İslâm düşüncesinin modern dünyadaki konumunu ve Müslüman kimliğinin anlamını inanç, tarih ve toplumsal hayat boyutları çerçevesinde analiz eden çalışma, dinin hakikati ile insan tabiatının paradoksal özelliklerine de değinmektedir.⁵⁰ İngiliz dilinde İslâm üzerine yazılmış en etkili ve en yaygın okunan eserlerden biri olarak değerlendirilmektedir.⁵¹

iv) *Remembering God: Reflections on Islam*: Yazarın dinî tecrübesinden hareketle kaleme aldığı bu eser, İslâm'ın zikir merkezli hayat tasavvurunu İslâm-Batı ilişkileri ve gelenek-modernite karşıtlığı bağlamında değerlendirmektedir. Kitapta, genel anlamda din ve özel olarak İslâm olgusu toplum, siyaset, bilim, mimari, tabiat ve cinsiyet ilişkileri gibi dış (zâhirî) boyutlarıyla incelenirken, Tanrı bilinci ve iman, ruh-beden ilişkisi, nefis terbiyesi, gelecek ve âhiret gibi iç (bâtınî) boyutlarıyla da ele alınmaktadır. Eaton'ın mânevî otobiyografisi niteliği taşıyan bu çalışma, Türkçe dâhil birçok dile çevrilmiştir.⁵²

v) *A Bad Beginning and the Path to Islam*: Eaton tarafından kendi "profan otobiyografisi" ya da Müslüman olmadan önceki Gai Eaton'ın biyografisi şeklinde tanımlanan bir eserdir. Kitap, yazarın çocukluk döneminden itibaren tuttuğu günlüklerden yola çıkarak, çocukluk yıllarını, İslâm'a dönmeden önce sürdürdüğü hayatını ve başta hakikat ile aidiyet

48 Gürkan, "Vefeyât: Hasan Charles Le Gai Eaton (1921-2010)", 176.

49 Gai Eaton, *King of the Castle: Choice and Responsibility in the Modern World* (London: The Bodley Head, 1977); Gürkan, "Eaton, Charles le Gai", EK-1/360.

50 Gai Eaton, *Islam and the Destiny of Man* (Albany, New York: State University of New York Press, 1985).

51 İbrahimi, "Charles Le Gai Eaton apo Hassan Abdulkakim, filozof modern mysliman i lenë në harresë", 14; Gürkan, "Eaton, Charles le Gai", EK-1/360.

52 Gai Eaton, *Remembering God: Reflections on Islam* (Cambridge: The Islamic Texts Society, 2000); Gürkan, "Eaton, Charles le Gai", EK-1/360.

arayışı olmak üzere onun İslâm'a yönelişini hazırlayan sebepleri konu edinmektedir.⁵³

vi) *Reflections*: Müellifin 1978-1996 yılları arasında BBC Radyosu'nda yayımlanan "Short Talks on Islam" konuşmalarının derlemesidir. İslâm'ın çağdaş toplum içindeki konumunu ele alan bu metinlerde dinin temel prensipleri, geniş dinleyici kitlelerine hitap eden sade ve duru, hikmet ve latife yüklü bir üslûpla sunulmuş, böylece İslâm'ın özellikle mânevîyat ve tefekkür boyutları ortaya konulmuştur.⁵⁴

Yukarıda ifade edilen eserlerinin yanı sıra yazdığı risâleler, bunlara ek olarak *The Earth's Complaint*,⁵⁵ *Knowledge and its Counterfeits*,⁵⁶ *Tradition and Human Society*⁵⁷ ve *The Concept of Justice in Islam*⁵⁸ gibi çeşitli kitap, dergi ve çevrim-içi platformlarda yayımlanan yazılarında Eaton; bilim, adalet, gelenek ve insanın kozmik konumu gibi temalar üzerinden modern dünyayı İslâmî perspektiften sorgulayarak geniş bir entelektüel katkı ortaya koymuştur.⁵⁹ Ayrıca Eaton, Pickthall'ın İngilizce Kur'an çevirisinin (*The Meaning of the Glorious Koran*) sesli versiyonunda okuyucu (seslendirici) olarak görev almış, böylece eserin geniş kitlelere ulaşmasında önemli bir rol oynamıştır.⁶⁰

2. Gai Eaton'un Modernite Eleştirisi ve Çözümüne Dair Teklifleri

Eaton, modern çağın normal bir beşerî dönem değil, aksine anormal ve yozlaşmış bir çağ olduğunu beyan etmiştir. Ona göre insanlar, medeniyetin sunduğu sarhoş edici imkânlar içinde oyalanarak hayatlarını israf

53 Eaton, *A Bad Beginning and the Path to Islam*; Gürkan, "Eaton, Charles le Gai", EK-1/360; Gürkan, "Vefeyât: Hasan Charles Le Gai Eaton (1921-2010)", 176.

54 Eaton, *Reflections*; Gürkan, "Eaton, Charles le Gai", EK-1/360.

55 Gai Eaton, "The Earth's Complaint", *The Essential Sophia: The Journal of Traditional Studies*, ed. Seyyed Hossein Nasr - Katherine O'Brien (United States: World Wisdom, 2006), 233-243.

56 Gai Eaton, "Knowledge and its Counterfeits", *Science and the Myth of Progress*, ed. Mehrdad M. Zarandi (Bloomington, Indiana: World Wisdom, 2003), 189-211.

57 Gai Eaton, "Tradition and Human Society", *Quest of the Sacred: The Modern World in the Light of Tradition*, ed. Seyyed Hossein Nasr - Katherine O'Brien (Oakton: The Foundation for Traditional Studies, 1993), 29-44.

58 Gai Eaton, "The Concept of Justice in Islam", *The Book Foundation* (Erişim 05 Mayıs 2025).

59 bk. Gürkan, "Eaton, Charles le Gai", EK-1/360.

60 Geoffrey P. Nash, *Marmaduke Pickthall: Islam and the Modern World* (Leiden-Boston: Brill, 2017), ix.

etmekte, yeteneklerini, bilgilerini ve becerilerini unutarak köreltmektedir. Bu unutmaya hâli, sadece bireysel bir kayıp değil, aynı zamanda insanlığın ortak mirasına karşı bir ihmâl anlamı taşır. O, modern zamanların insanlığı kadim değerlerine, köklü birikimlerine yabancılaştırdığını, tarihsel tecrübenin rehberliğinden uzaklaştırdığını savunmuştur. Halbuki bütün bir insanlığın teorik ve pratik birikimini ifade eden beşerî miras, Eaton'ın nazarında zamanın çılgın akışına kapılmak, kimliğini ve insanî cevherini kaybetmek istemeyenlerin tutunabileceği sağlam bir kayadır.⁶¹

Eaton, modern düşüncenin “yerel” bir yapıya hapsedildiğini ve insanın mânevî gerçekliklere erişimini sınırlandırdığını savunur. Ona göre modern düşünce, insanın yalnızca hayatta kalma ve temel ihtiyaçlarını karşılama üzerine odaklanan sınırlı yetilerle şekillenmektedir.⁶² Halbuki insan salt maddi doğasını yaşatmak üzerine bir gaye taşımamalıdır. İnsanın aslı görevi karanlıkta kalan, henüz şekillenmemiş olan özü, yani varlığın nüvesini düşünsel bir melekeyle açığa çıkarmak; onu biçimlendirerek varlığa sima kazandırmaktır.⁶³ Ne var ki modern çağ yüzeyde barış, sükûnet ve hürriyet gibi değerler vaat ediyor görünse de gerçekte bir hezeyan hâlidir; zira bu çağda hilm, selamet, emanet ve berraklık gibi aslı insanî ve mânevî vasıflar kaybolmuştur. Kumdan kaleler gibi dayanıksız ideallerle oyalanan insanlık, köksüzlüğün ve yönsüz kalabalıkların içinde savrulmakta, metafizik dayanağı olmayan bir düzlemde ne birey kalabilmekte ne de gerçek bir topluluk inşa edilebilmektedir.⁶⁴ Eaton, her insanın fani dünyanın ötesinde, kalıcı bir hakikatin nüvesini taşıdığını dile getirir. İnsan, ya bu hakikate yönelip kendi potansiyelini gerçekleştirecektir ya da hiçbir şeye dönüşecektir. Dolayısıyla burada ifade edilen, insanın varoluşsal olarak hem zaaf hem imkân taşıdığı ve özüne dönmesi hâlinde fânîlik içinde bile bâkiliğe kapı aralayabileceğidir.⁶⁵

Eaton'un nazarında doğayı aşan tek şey, insanın mânevî boyutudur; ancak bu boyut bile doğadan tamamen bağımsız değildir.⁶⁶ Kur'an'ın doğaya dair yaptığı betimlemeler, yalnızca bir estetik algı sunmakla kalmaz, varlıkların sürekli bir ibadet hâlinde olduğunu bildirerek, yaratılışın ilâhî

61 Eaton, *Beşerin Kumdan Kaleleri*, 33.

62 Eaton, “Knowledge and its Counterfeits”, 190.

63 Eaton, *Beşerin Kumdan Kaleleri*, 170.

64 Eaton, *Beşerin Kumdan Kaleleri*, 112.

65 Eaton, *Beşerin Kumdan Kaleleri*, 150-151.

66 Eaton, “Knowledge and its Counterfeits”, 192-193.

düzen içindeki yerini anlamamızı da sağlamaktadır.⁶⁷ Ancak kaynağını Frithjof Shoun'da bulduğumuz bu telmihe göre modern insan, Kur'an'ın doğadaki işaretler aracılığıyla sunduğu mesajı anlamaktan yoksun bırakılmış, bu dili kavrayamaz hâle gelmiştir. Halbuki Allah'ın insanla iletişimi yalnızca kelimelerle değil, doğadaki işaretlerle de gerçekleşir. Ancak çağdaş insan, bu işaretleri algılamakta zorlanmakta ve hayatın anlamını sorgulayan bir ruh hâline bürünmektedir.⁶⁸

Modern şehirlerin yapay, gösterişli ve ruhsuz yapılarının, insanın mânevî doğasıyla uyumsuz olduğunu belirten Eaton, Kur'an'da geçen "Allah, saptırdığı kişinin göğsünü sanki göklere yükseliyormuş gibi daraltır"⁶⁹ âyetiyle bu durumu ilişkilendirir. Modern şehirler, göğe ulaşmaya çalışan ancak bunu ilâhî hakikatten kopuk şekilde yapan bir insanın çırpınışı gibi tasvir edilir. "Kutsallıktan uzaklaşmış şehir" insan ölçeğinin çok ötesinde büyüyerek, içinde yaşayan bireyleri ezmiş, geleneksel öncelikleri ters yüz etmiş ve insanî değerleri tamamen ortadan kaldırmıştır. Tıpkı sahibine uymayan ve onu sıkıştıran büyük bir elbise gibi bu şehirler de insan ruhuna yabancıdır. Kutsal olan, gözden uzaklaştırıldığında, insan da doğadan ve ilâhî özünden kopar, sonucunda ise yalnızca yıkıma uygun boş bir kabuk kalır.⁷⁰ Dolayısıyla ruh, doğanın kendi deneyimine sunmadığı gerçekleri, metafizik bilgi veya sarsılmaz bir kutsallıkla aydınlatılmadıkça, salt algı düzleminde kendini kabul ettirmeye çalışan rıza talebini benimsemekte zorlanır.⁷¹ Eaton burada desakralizasyon denilen kutsalın mekândan çekilişinin sonuçlarına dikkat çeker. Ona göre şehirlerin ruhla uyumlu olmayan yapısı doğayı susturmuş, böylece üretilen ontolojik boşluk ile ruhun işitme yetisi bastırılmıştır.

Eaton, modern insanın geçmişe kıyasla daha fazla dünyevî cazibeye mâruz kaldığını ve kutsal olana dair algısının zayıfladığını söylemektedir. Ancak, ilâhî merhametin hâlâ bir kurtuluş kapısı sunduğunu, kutsallığın ihlâl edilmesinin de en büyük mânevî suçlardan biri olduğunu beyan

67 Eaton, "The Earth's Complaint", 238-239.

68 Eaton, "The Earth's Complaint", 237-238.

69 *Kur'an-ı Kerîm Meâli*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), el-En'âm, 6/125.

70 Gai Eaton, "Light from the center", *The Inner Journey: Views from the Islamic Tradition*, ed. William C. Chittick (Sandpoint: Morning Light Press, 2007), 60-61.

71 Eaton, "Knowledge and its Counterfeits", 195.

etmektedir.⁷² O, modern insanın günlük önemsiz ayrıntılara aşırı değer verdiğini ve bu yüzden kutsal ile sıradan olanı ayırt etme yetisini giderek kaybettiğini savunmaktadır.⁷³ Bu bakımdan Eaton, kutsallık duygusunun yitiminin, yalnızca Batı'yı değil, Müslüman ümmeti de etkilediğini dile getirmektedir.⁷⁴ Her şeyi imajinatif bir yolla kavrama talebi zihni sembolün silüeti içine hapseder. Böylece bizzat kutsal ifade eden semboller bile içeriksiz çizgilere dönüşebilmektedir. İşte bu nedenle inanmış olsa bile modern insan, kutsal anlatılara karşı duyarsız olma eğiliminde olup sembolik imgeler içinde kaybolabilmektedir. Günümüzde bazen estetik bir gösteri nesnesine indirgenen Kâbe aslında ilâhî düzende merkezî bir konumda olan ve gökyüzündeki kutsal yapı ile yeryüzü arasındaki bağlantıyı temsil eden ezeli hakikatin ve kozmogonik bilincin sembollerinden biridir. Fakat sembolün içeriğinin boşalması mânevî algının krize düşmesine yol açmaktadır. Modern insanın, ilâhî düzenin merkezî işareti olan Kâbe'yi turistik veya gösterişli bir yapıya indirgemesi, sembolün hem anlamını hem de işlevini kaybetmesine yol açmaktadır. Eaton bu tehlikeyi, çağın en sinsi krizi olarak tanımlar.⁷⁵

Eaton'a göre insanın hakikati arayışındaki en temel engel, kendi zayıflığının ve tabiata verdiği zararı inkâr ederek sahte ideallerin peşinde sürüklenmesidir; oysa insan, ancak hatalarıyla yüzleşip onları tanıyarak gerçek anlamda kendine ve yaratılış gayesine yaklaşabilir. Fakat modern insan, ilerleme, reform ve teknoloji gibi kavramlara sorgulamaksızın kutsiyet atfederken, bu ideallerin aslında neyi amaçladığını fark ettiğinde onlardan yüz çevirmekte ya da susmaktadır. Modern insan, sekülerleşmiş dünyada kutsal anlam alanını yitirdiği için, boşluğu ideolojik mitoslarla doldurmuştur. İlerleme, modernleşme ve refah söylemleri, aslında aşkın değerlerin yerine konmuş, ama içi boşaltılmış seküler kutsallar hâline gelmiştir. Benzer vurguları Carl Schmitt'te⁷⁶ de bulduğumuz bu görüşüyle Eaton, söz konusu mitosların hakikat değil, tüketim ve haz ekonomisinin

72 Gai Eaton, "What We Are and Where We Are", *Studies in Comparative Religion* 8/3 (Summer 1974), 8.

73 Eaton, "What We Are and Where We Are", 8-9.

74 Eaton, *Tanrı'yı Hatırlamak: İslâm Üzerine Düşünceler*, 57.

75 Gai Eaton, "The Hajj", *The Inner Journey: Views from the Islamic Tradition*, ed. William C. Chittick (Sandpoint: Morning Light Press, 2007), 12.

76 Carl Schmitt, *Siyasal İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Terim*, çev. Emre Zeybekoğlu (İstanbul: Dost Yayınları, 2005), 43.

ideolojik kurguları olduğunu belirtmiştir. Eaton'a göre bu kurgular, insanın kendisini aldatmasıdır.⁷⁷

Modern insanın gündelik hayatın acı ve sarsıcı gerçeklerinden bilinçli olarak kaçınması, onu mutlak hakikatten uzaklaştırmakta ve bu durum, insanın metafizik boyutlarla temas kurmasını neredeyse imkânsız hâle getirmektedir. Gerçek özgürlük ancak madde-ötesi bir farkındalıkla elde edilebilirken, çağdaş birey sentetik bir gerçekliğe hapsolmuş durumda olup Tanrı'nın tecelli ettiği sahici varlık düzeyine erişememektedir. Yapay olan gerçek değildir ve bu yüzden bizi hakikate ulaştırmaz; bu kopuş, insanı kendi kabuğuna çeker, onu içe kapatır ve ışığı aramak gibi bir gayeyi dahi unutturur. Günümüz insanı artık ilkelerin kendisiyle değil, onların sadece yorumları ve tefsirleriyle meşguldür. Dolayısıyla esasla değil, gölgelerle uğraşmaktadır.⁷⁸ Gölgele metaforu ile işaret edilen durum esas itibariyle kaynağını Platon'da bulduğumuz⁷⁹ ve Eaton'un onu modernite eleştirisi bağlamında sentetik gerçeklik şeklinde uyarladığı algısal yanılgı, insanın tecrübeyi sahici olandan değil, simüle edilmiş olan üzerinden yaşamasına dayanmaktadır.

İnsanın kendini bilmesi, Allah'ı bilmekle doğrudan ilişkilidir. Eaton'a göre insan, zayıf ve muhtaç bir varlık olduğunu idrak etmeli, bu eksikliği ilâhî rahmetle telâfi edebileceğini anlamalıdır. Ancak modern insan, bu ilâhî bağı reddetmekte ve kendini yeterli görerek hakikatten uzaklaşmaktadır. Bu durumun temelinde ise inançsızlık, metafizik bir boşluk vardır. Bu yüzden insanlar yalnızlaşmakta, sarsılmakta ve anlamdan uzak hayatlar sürmektedir.⁸⁰ İşte insanlığın modern çağda içine düştüğü iyimserlik ya da kötümserlik sarmalı, insanın varoluşunun temel amacından kopmanın sonucudur. Bu durum, bir tarafta dünyevî yaşamın sonsuz devam edeceği yanılmasına kapılmış sınırsız iyimserliği, diğer tarafta ise dünyanın felaketlerle dolu karanlık bir sonu yaşayacağı inancına dayalı kötümserliği üretmiştir. Eaton, gerçek anlamda inanç sahibi bir insanın dünyanın geçici doğasını ve insanın yaratılış amacının ilâhî bir irade tarafından belirlendiğini anlamasının önemine işaret eder. Ona göre insan,

77 Eaton, *Beşerin Kumdan Kaleleri*, 16-17.

78 Eaton, *Beşerin Kumdan Kaleleri*, 54, 117.

79 G.M.A. Grube - rev. C.D.C. Reeve, "Republic", *Plato: Complete Works*, ed. John M. Cooper (Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing Company, 1997), 1132-1136.

80 Eaton, *Beşerin Kumdan Kaleleri*, 258.

modern dönemin sunduğu sahte kurtuluş reçetelerinden uzaklaşmalı, hayatın geçiciliğini idrak ederek kalbini ebedî olan Allah'a bağlamalı ve varoluşunun merkezine dünyevî hırs ve yanılısamlardan kurtulmuş bir bilinç hâlini yerleştirmelidir.⁸¹

Eaton'ın düşüncesinde insan, yaratılış itibarıyla sıradanlıkla yetinmeyecek şekilde yüce bir yürüyüşe davet edilmiştir; onun varoluşsal misyonu, yüzeysel tekrarların ötesine geçerek hakikate, mecazî anlamda "Kaf Dağı"na ulaşmaktır. İnsanın asıl değeri, bu aşkın yolculuğu gerçekleştirebilme kabiliyetinde yatar. Ancak çağdaş bireyin özgül anlam taşımayan ve tekrar eden nesnelere oyalanması, hakiki ihtiyaçlarını ihmal etmesi ve kendisini tüketim kültürünün geçici uyarıcılarına teslim etmesi, onu öz varlığından kopararak bir hiçliğe doğru sürüklemektedir.⁸² Dolayısıyla insan, ancak varoluş amacını hatırlayarak ve dünyevî cazibelerin geçici tatminlerinden uzaklaşarak, gerçek anlamda var olmanın ve ruhsal tatminin imkânını elde edebilir.

Eaton'ın nazarında modern toplumun bireylerinin sürekli rekabet ve üretkenlik içinde olması, onların mânevî gelişimini engellemektedir. Gerçek özgürlük ve bireysel kurtuluş, maddî başarı arayışını reddedip insan doğasının özüne yönelmekle mümkündür.⁸³ Ancak modern insan, hakikatin kaynağını unutarak, dünyevî kaygılar içinde kaybolmuş, yalnızlaşmış ve mânevî açıdan yoksullaşmıştır. Bu durum, insanın ruhanî beslenmeye olan ihtiyacını artırmış, dua ve tefekkür pratiklerinden uzaklaşmasına yol açmıştır.⁸⁴ Ancak hakikate yönelenler, bu hızın dışında durarak, dünyayı ve insan varoluşunu daha derin bir anlayışla değerlendirmeye şansı sahiptir. Eaton, insanın ya maddî dünyanın akışına kapılarak varoluşunu tüketeceğini ya da bilinçli bir şekilde ruhsal merkeze yönelerek hakikate ulaşabileceğini beyan eder.⁸⁵ Ona göre dünya varlık âleminin dışında, âdeta hiçliğin karanlığına yakın bir noktada konumlanmıştır. Bu yüzden içindeki her şey, Gayb'dan çıkıp kısacık bir süre görünür hâle gelmekte, ardından tekrar o sonsuz gaybî derinlikte yok olmaktadır. Dolayısıyla dünya, hakikati tam yansıtmayan, geçici bir sahne

81 Eaton, *Beşerin Kumdan Kaleleri*, 18-19.

82 Eaton, *Beşerin Kumdan Kaleleri*, 72-73.

83 Eaton, "What We Are and Where We Are", 12-13.

84 Eaton, *Tanrı'yı Hatırlamak: İslâm Üzerine Düşünceler*, 187.

85 Eaton, "What We Are and Where We Are", 17-19.

konumundadır. Burada yaşanan her şeyin ömrü sınırlı ve kaybolmaya mahkûmdur.⁸⁶ Bu nedenle Eaton, insana dünyanın geçiciliğinin farkında olup ebedî gerçekliğe yönelmesini öğütleyerek, varoluşun anlamını bu bilinçte bulmasını salık verir.

2.1. Modern Toplum ve Geleneksel Toplumun Mânevî Mimarisi

Geleneksel toplumların üyeleri felsefî anlamda birer metafizikçi olmasalar da yaşadıkları evren, sembollerle dolu olduğu için gerçekliğin nihai doğasına dair içkin bir farkındalığa sahiptirler. Dağlar, nehirler, rüzgâr ve yağmur gibi doğa unsurları, insanın fiziksel duyularının ötesinde, aşkın bir gerçekliğin mesajlarını taşımaktadır. Ancak modern insan, doğayla olan bu bağlantısını kaybederek “sahte bir dünyada” yaşamaktadır.⁸⁷ Geleneksel toplumlar, otorite zayıf bile olsa işlevselliğini koruyabilirken, modern toplumlar merkezi otorite zayıfladığında çözümlene eğilimindedir. Geleneksel toplumlar, kendiliğinden bir uyum ve birlik içinde var olurken, bu birlik yapay bir şekilde empoze edilmemiştir. Bu durum, geleneksel toplumların Hakikat’ten parçalar yansıttığını gösterir.⁸⁸

Eaton, geleneksel sembolizmin modern zihin tarafından genellikle yanlış anlaşıldığını ve yalnızca bâtil inanç olarak görüldüğünü, oysa eski toplumların sembollerin anlamını soyut kavramlar yerine doğrudan sezgisel bir şekilde algılama kapasitesine sahip olduğunu savunur. Modern insanın sembolleri kavrayışındaki eksiklik, bilimsel rasyonalizmin sınırlamaları ve bilinçaltına yerleşmiş kültürel önyargılar nedeniyle oluşmuştur.⁸⁹ Modern çağın insanı, bu sembolleri anlamaya çalışırken onları beşerî dilin sınırları içine hapsedmektedir.⁹⁰ Eaton’a göre gelenekçi yaklaşımda insanın varoluşsal amacı, fâni bir bireysellik sergilemek değil,

86 Eaton, *İslâm ve İnsanlığın Kaderi*, 92.

87 Eaton, “Tradition and Human Society”, 32-36.

88 Gai Eaton, “Gelenek ve İnsan Toplumu”, çev. Süleyman Erol Gündüz, *Kutsalın Peşinde: Geleniğin Işında Modern Dünya*, ed. Seyyid Hüseyin Nasr - Katherine O’Brien (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 43.

89 Gai Eaton, “Perfecting the Mirror”, *The Inner Journey: Views from the Islamic Tradition*, ed. William C. Chittick (Sandpoint: Morning Light Press, 2007), 191.

90 Eaton, *Beşerin Kumdan Kaleleri*, 224.

sembolik bir anlam taşıyarak aşkın bir ideale yönelmektir.⁹¹ Geleneksel doktrinlerin anlaşılabilmesi için, çağdaş insanın kendisini ve ilerleme fikrini sorgulaması gerekmektedir. Bedenin metafizik anlamını kavramak için, onu yalnızca biyolojik bir nesne olarak değil, varoluşun merkezine ulaşan ilâhî bir ışının dünyaya nüfuz etmesiyle biçimlenen bir yapı olarak görmek gerekir. Ancak modern dünya, bu kadim bilgiyi unutarak insanı, salt maddî bir varlık olarak ele almakta ve böylece insanın özündeki ruhsal boyutu göz ardı etmektedir.⁹²

Eaton, insanın ilâhî kökenini unutmasının kendi varlığında bir eksilme yarattığını ve bunun sorumluluktan kaçışa yol açtığını dile getirmektedir. Modern toplumun bireye sunduğu özgürlüğün, aslında onu vicdanî sorumluluk bilincinden uzaklaştırdığını ve doğal dünyaya karşı yıkıcı bir tutum geliştirmesine neden olduğunu ifade etmektedir. Ancak birey, kitle içinde hareket ettiğinde suçluluk hissinden arınmış gibi görünse de kişisel yaşamında derin bir suçluluk duygusuyla mücadele etmektedir. İnsan mükemmeliyetten uzak bir dünyada var olduğu için, eylemlerinde her zaman gölgeler olacaktır; ancak bu, bireyin sorumluluk almaktan kaçınmasını haklı çıkarmaz. Eaton, bireyin mevcut durumunu anlaması ve geçmişteki bağları yeniden kurarak gerçek doğasına yönelmesi gerektiğini dile getirmektedir. Bu bağlamda bireyin ilâhî merkezine odaklanması, ahlâkî ve ruhsal bir bütünlüğü yeniden inşa etmesi için gereklidir.⁹³

Eaton'a göre insanlar, zamanın akışına kapılıp gitmekte olduklarını hissederler; ancak geçmiş nesillerden uzanan, görünmez bir ip onları "zaman dışı" bir ana bağlar. İnsanları hakikate bağlayan bu bağ hem yatay hem de dikey boyutlar taşır. Çoğu insan dünyanın görünen yüzüyle yetinse de iç ve dış âlemlerin ortak farkındalığına sahip az sayıda kişi bulunmaktadır. Bu seçkin insanlar, toplum içinde yaşamalarına karşın, sahnenin gerisini ve ötesini de görebilme yeteneğine sahiptir.⁹⁴ Başka bir ifadeyle bu kişiler, dünyada yaşamalarına rağmen geliştirdikleri iki gözle görme kabiliyeti sayesinde hem maddî âlemi hem de onun ardındaki aşkın boyutu aynı anda algırlarlar.⁹⁵

91 Eaton, *Beşerin Kumdan Kaleleri*, 19.

92 Eaton, "Perfecting the Mirror", 192.

93 Eaton, "What We Are and Where We Are", 5-6.

94 Eaton, *Tanrı'yı Hatırlamak: İslâm Üzerine Düşünceler*, 177.

95 Eaton, *Tanrı'yı Hatırlamak: İslâm Üzerine Düşünceler*, 180.

Geleneksel anlayışta insan, yaratılışın merkezinde yer alan ve yeryüzünde “halife” olarak konumlandırılan bir varlıktır; bu rolü, onun hem ilâhî iradeye tâbi olmasını hem de ahlâkî sorumluluklarını yerine getirmesini zorunlu kılar. Modernite ise insanın bu konumunu reddederek, onu yalnızca toplumsal normlara tâbi bir bireye indirgemekte ve ilâhî yargının yerine insan aklının mutlaklaştırılmış hükümlerini koymaktadır. Oysa geleneksel toplumlarda saygı ve korku, ilâhî varlığın dünyadaki tezahürlerine duyulan farkındalığa dayanırken; modern dünyada ahlâkî yargılar daha çok bireysel ve toplumsal çıkarlar doğrultusunda şekillenmekte, böylece insanın yaratılışındaki aslî konumu göz ardı edilmektedir.⁹⁶

Modernite eleştirisi yapan her Müslüman âlim gibi Eaton da çözümün İslâm’ın kurucu ilkelerinde olduğunu belirtmiştir. Eaton’a göre Allah’ın yeryüzündeki halifesi olması gereken insan, konumunu kaybedince kâinatın işaretlerini tanımayan, onun âdetlerine uymayan bir yabancıya dönüşür. Böylece, tabiatı kendi benliğiyle bütünleşik bir emanet olarak değil, yalnızca sömürülebilecek bir hammadde kaynağı şeklinde görmeye başlar. Bu zihniyet, belki maddî zenginlik ve konfor getirebilir, fakat hakiki mutluluğu asla sağlayamaz.⁹⁷ Bu nedenle Eaton, insanın ancak kendisine tevdi edilen hilafet sorumluluğunu idrak edip tabiatla ilişkisini yeniden mânevî bir bilinçle inşa ettiği takdirde gerçek mutluluğa ve anlamlı bir varoluşa ulaşabileceğini savunur. Burada ezeli hikmet ve Kur’ân vahyi arasında kurulan bağlantı İslâm’ı bir din olarak çözüm üretme/olma noktasına getirmektedir.

2.2. Ezeli Hikmet Geleneğinin Bir Tashihi Olarak İslâm Mâneviyatı

İslâm, son din olarak insanlık tarihindeki büyük vahiylerin ve mesajların sentezi kabul edilir ve diğer dinleri dışlayan yeni bir inanç sistemi olarak değil; kadîm hakikatin bir devamı ve hatırlatıcısı olarak görülür.⁹⁸ Diğer bir ifadeyle İslâmî bakış açısına göre Hz. Muhammed (s.a.v.) aracılığıyla aktarılan mesaj, tamamen yeni bir din değil, önceki vahiylerde meydana

96 “Summary of Gai Eaton’s King of the Castle Chapter 5, Man as Viceroy” (Erişim 03 Mart 2025).

97 Eaton, *Tanrı’yı Hatırlamak: İslâm Üzerine Düşünceler*, 58.

98 Eaton, “The Hajj”, 11; Gai Eaton, *The Concept of God in Islam* (b.y.: The Islamic Foundation The New Muslims Project, 2004), 12.

gelen tahrif ve sapmalara bir düzeltme ve aynı zamanda Tek Tanrı doktrininin tavizsiz bir şekilde yeniden teyidi niteliğindedir.⁹⁹ Eaton, İslâm'ın insanlığa bir "hatırlatma" olarak geldiğini belirtirken, modern düşüncenin duyuların ötesindeki gerçekliklere ilişkin farkındalığı yok ettiğini ve bunun yerine insanları dar bir zaman ve tarih anlayışına hapsettiğini dile getirmektedir. Modern dünya, insanın metafiziksel ve mânevî köklerinden kopuşunu trajik bir şekilde sergilemektedir. Eaton'a göre insan, zamanın doğası gereği unuttur ve bu nedenle, İslâm gibi geleneksel dinlerin insanlığa bir hatırlatma olarak gelmesi şaşırtıcı değildir. Ancak modern düşünce, insanın halifelik görevi gibi kavramları bir peri masalı olarak görmeye başlamış ve bu anlayışı küçümseyerek kişiyi yalnızca maddî dünyayla sınırlı bir varlığa indirgemıştır.¹⁰⁰ Yapılması gereken ise kadim beşerî öğretilerin sürekli olarak yeniden hatırlatılmasıdır. Çünkü zamanın aşındırıcı etkisi, öğretileri bulanıklaştırır. Bu nedenle zaman zaman ilâhî müdahaleye, yani vahye ihtiyaç duyulur. Vahiy, zihnin donuklaşmasını giderir, anlamı berraklaştırır ve aslî hakikati tekrar görünür kılar.¹⁰¹

Eaton, insanın hakikati algılayış biçimlerini sınırlı bakış açısı üzerinden değerlendirir ve hakikatin mahiyetine dair üç temel yaklaşımı ortaya koyar. Ona göre insanın dünyayı görmesi, tıpkı bir yaz manzarasına bakmak gibidir; göz, sadece yüzeydeki görüntüleri, geçici ve parçalı yansımaları algılar, oysa hakikat çok daha derin ve kapsamlıdır. Bu bağlamda ilk grup, yalnızca görüneni ve dış yüzeyi kavrayabilirken; ikinci grup, içsel sezgi ve şeffaflıkla varlığın ardındaki anlamı kısmen sezebilir. Üçüncü grup ise hem zihinsel hem mânevî derinlik sayesinde görünmeyeni, yani mutlak hakikati kavrayabilir.¹⁰² İslâm düşüncesinde mânevî yönelişin doğru şekilde gerçekleşebilmesi için içsel görme yetisinin (*nazar*) kullanılması önem taşımaktadır. Kur'an'da "görenler ile körler bir olmaz"¹⁰³ ifadesi, hakikati inkâr edenlerin sadece fiziksel anlamda değil, ruhsal olarak da kör olduklarını vurgular. Gözleri olmasına rağmen hakikati göremeyenler ve yollarını kaybedenler, "sürü hâlinde giden hayvanlar"¹⁰⁴ olarak nitelendirilir. Bu bağlamda Kur'an, sadece bedensel arzularına yönelerek

99 Eaton, *The Concept of God in Islam*, 12.

100 Eaton, "Knowledge and its Counterfeits", 189.

101 Eaton, *Beşerin Kumdan Kaleleri*, 219.

102 Eaton, *Beşerin Kumdan Kaleleri*, 20.

103 el-Fâtır 35/19.

104 el-A'râf 7/179.

yaşayan insanları, susuzluklarını gidermek için gelişi güzel su içen develere benzetir.¹⁰⁵ Yalnızca geçici dünya nimetlerine odaklanan bu kişiler, “elleriyle yollarını arayan”¹⁰⁶ olarak tanımlanır ve ruhanî olarak ilerleyen kişilerle kıyaslandığında yönlerini kaybetmiş olarak görülürler. Doğru yönlendirilmiş dikkat, insanı ilâhî hakikate ulaştırırken; yanlış yönlendirilmiş dikkat ise onu dünyevî kaygılar içinde kaybolmaya mahkûm eder. Modern seküler düşünce bireyleri doğuştan özgür kabul ederken, İslâm öğretisi bireyin mânevî olgunluğa eriştikçe ilâhî sorumluluklarını fark ettiğini ve buna uygun bir bilinç geliştirdiğini öne sürer. Kur‘ân’da, “hayvanlardan daha aşağı” olarak nitelenenler,¹⁰⁷ mânevî kavrayıştan yoksun olanlardır; zira yalnızca dünyevî arzulara bağlı yaşayanların insan olma hakları ellerinden alınmıştır. Tasavvuf geleneği ise bu kavrayışı daha derin bir düzlemde ele alarak bireyin varoluşunun ilâhî kader içinde bir ihtimal olarak her zaman mevcut olduğunu savunur. Hakikat, yalnızca fiziksel duyularla algılanabilecek bir olgu değil, aynı zamanda mânevî bir uyanıklık gerektiren bir olgudur. Bu bağlamda Eaton’a göre âyetler (işaretler), yalnızca dünyevî gerçeklikleri açıklayan semboller değil; bireyin ilâhî hakikate ulaşması için yönlendirici işaretler olarak görülmelidir.¹⁰⁸

İslâm düşüncesinde Kur‘ân’daki emirler ve yasaklar ile Hz. Peygamber’in (s.a.v.) örneğinden hareketle şekillenen şeriat da Müslümanın dünya üzerindeki tüm eylem ve tutumlarına rehberlik eden kapsamlı bir hukuki ve ahlâkî sistemin temelini oluşturmaktadır.¹⁰⁹ Eaton’a göre Kur‘ân, insanı “dünya hapishanesi” olarak nitelendirilebilecek bu fânî ve sınırlı âlemden aşkın gerçekliğe yönelten kapılarla doludur. Bu ilâhî metin, geçici ve yanıltıcı duyular evrenini aşır Hakikat’e ulaşma imkânı sunar.¹¹⁰ Dünya şartlarının dar çerçevesini genişleterek bireyin mânevî ufkunu açar ve onu ebedî boyuta hazırlar. Böylece Kur‘ân, insanı kendi benliğinin ve maddî varoluşunun zindanından kurtarıp özü itibarıyla sonsuz olanla bütünleşme yolculuğuna rehberlik eder. Bu anlamda Müslüman

105 Muhammed 47/12.

106 el-Mülk 67/22.

107 el-Furkân 25/44.

108 Gai Eaton, “The Revolving Wall”, *The Inner Journey: Views from the Islamic Tradition*, ed. William C. Chittick (Sandpoint: Morning Light Press, 2007), 31.

109 Eaton, *The Concept of God in Islam*, 13.

110 Eaton, *İslâm ve İnsanlığın Kaderi*, 141.

bir kimse her davranışını Hz. Peygamber'in hareketlerini örnek alarak şekillendirir ve dünyevî zamanın, sonsuzlukla bağlantısı kopmamış olur.¹¹¹

Eaton'a göre tasavvufun İslâm'ın biçimlenmesine ve özüne yaklaşıp on iki asır boyunca yaptığı etki o denli belirgindir ki, tasavvufa karşı olanlar bile bu etkiyi bütünüyle dışlayamazlar; zira tasavvuf, âdetâ Müslümanların teneffüs ettikleri havada dolaşan bir unsur gibidir. Tasavvufu İslâm'dan koparmak mümkün değildir; çünkü sûfilerce uygulanan zikir pratikleri, gece gündüz Allah'ı hatırlama emrine dayanmaktadır. Kur'ân'ın buyruğuna ve Hz. Peygamber'in tavsiyesine doğrudan uymayı amaçlar. Bu nedenle tasavvuf, Allah'ı ananlar için hem bir yol hem de bir sığınak işlevi görür.¹¹² Tasavvuf, insanın nefsinde olan düşkünlüğünü aşmasını hedefler ve bu süreçte nefsin çeşitli maskeleriyle yüzleşmeyi gerekli kılar. Nefsin sınırlılığını tanımayı ve Rahmân olan Allah'ın merhametinden daimî bir umutla beslenmeyi birlikte öğütler.¹¹³

Eaton'ın düşüncesinde tasavvuf, İslâm toplumunu ruhanî ve ahlâkî açıdan dengede tutan bir çapa işlevi görür. Bu çapanın temel kavramı olan "fakr", yani insanın Allah karşısında sahip olduğu mutlak muhtaçlık bilinci, sûfinin hayatında önemli bir yere sahiptir. Kur'ân'ın, "Ey insanlar! Allah'a muhtaç olan sizsiniz, zengin ve övülmeye lâyık olan yalnızca O'dur"¹¹⁴ ifadesi, her mümin için geçerli olmakla birlikte, sûfiler bu mutlak bağımlılığı hayatlarının her anında bilinçli ve gerçekçi bir şekilde yaşarlar. Fakr, sahte tevazudan uzak, kişinin Allah ile ilişkisindeki gerçek konumunu idrak ettiği hâlin adıdır. Bu bilinç, kibirden, riyadan ve nefsin gururundan korunmanın en sağlam yoludur. Eaton'a göre insan, ancak dünyevî beklenti ve arzularından kalbini arındırarak ilâhî bereketten nasiplenebilecek bir "boşluk" hâline dönüşebilir. Bu bereketin akışı ise insan kontrolünde değildir; insana düşen tek görev, kendini bu ilâhî kaynağa açık ve hazır hâle getirmektir. Gerisi ise tamamen insan iradesini aşan ilâhî takdirin hükmündedir.¹¹⁵ Hidayetten nasiplenmenin veya ondan

111 Eaton, "Tradition and Human Society", 31.

112 Eaton, *Tanrı'yı Hatırlamak: İslâm Üzerine Düşünceler*, 244-245.

113 Eaton, *Tanrı'yı Hatırlamak: İslâm Üzerine Düşünceler*, 233.

114 Fâtır 35/15.

115 Eaton, *Tanrı'yı Hatırlamak: İslâm Üzerine Düşünceler*, 230. Gai Eaton'un bu düşüncesine göre İslâm'da sahip olunabilecek tek gerçek onur, "fakr" (fakirlik) olarak ifade edilen ve insanın kendi zayıflığını ve Mutlak Hakikat'e (Allah'a) olan ihtiyaç ve teslimiyetini kabullenmesiyle ortaya çıkan hâlidir. Bu anlayış doğrultusunda, Gazzâlî'nin de belirttiği gibi insan tek başına

yararlanmanın ilk şartı, O'na muhtaç olduğumuzun bilincinde olmaktır; zira salt beşerî yetenek ve becerilere güvenerek hayat yolculuğunun bir ucundan diğer ucuna kendi imkânlarımızla ulaşacağımızı sanmak, hakikate doğru yönelişin önünde büyük bir engel teşkil eder.¹¹⁶ Bu farkındalık, insanın yaratılıştaki sınırlılıklarını kabullenmesi ve ilâhî yardıma ihtiyaç duyduğunu idrak etmesi bakımından önem taşır.

İnsan, doğası gereği iki temel seyahate tâbidir; biri fiziksel, diğeri ise metafizik yani ruhanî yolculuktur. İlk seyahat, zaman ve mekânla sınırlı, bedene ve dünyevî varoluşa bağlı bir dışavurumdur. Bu yolculuk bireyin kaçamayacağı, yaşamı boyunca edindiği tecrübeler ve eylemleriyle kendisini inşa ettiği varoluş sürecidir. Ancak asıl önemli olan ikinci seyahattir; bu, zaman ve mekânın ötesine geçerek insanı hakikatin özüne ulaştıran mânevî bir yolculuktur. Diğer bir ifadeyle insanın varlığının ötesine geçen, maddî dünyadan aşkın olana bir yönelimdir. Eaton'a göre bu yolculuk, insanın fânî ve yanıltıcı olandan sıyrılarak ezeli ve ebedî olana yönelmesini sağlar.¹¹⁷ İnsanın hakiki özüne ulaşabilmesi için maddî olana, niceliğe ve dünyevî ödüllere sırt çevirmesi gerekmektedir. Dolayısıyla insan, dışsal olanın cazibesinden kurtuldukça kendi merkezine, yani yaratılışındaki ezeli fıtrata doğru bir yolculuğa çıkabilir. Böylece fıtratıyla yeniden buluşan insan, Allah'ın yeryüzündeki vekili olur.¹¹⁸ Ancak zamanla bu iki yolculuğun yolları birbirinden ayrılmış, ruhsal seyahat unutulmuş, ibadetler şekle indirgenmiş ve derinlik yitirilmiştir. Modern insan, içsel ihtiyaçlarının farkına varmadan maddî dünyanın araçlarına yönelmiş, elindekilerle yetinip gücünü kaybetmiştir.¹¹⁹

Eaton'ın düşüncesinde mânevî yolda bir rehberin -yani hakikî bir şeyhin- varlığı özellikle yolculuğun ilk safhalarında büyük önem taşır; zira hiçbir tecrübesiz dağcı, yüksek bir zirveye rehbersiz tırmanmayı göze almaz. Tasavvufî gelenekte, "Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır" sözü de bu ihtiyacı açıkça ortaya koyar. Nefis (benlik) güçlü ve hilekâr bir yapıya

---

bir hiçtir; ancak kendi "hiçliğini" kabul edip Tanrı'ya teslim olduğunda, "yeryüzünde O'nun halifesi" sıfatına erişir. Bu bakımdan fakirlik, insanın hakikî gücünü ancak ilâhî kaynağa dayanarak bulabileceğini gösteren temel bir ilkedir. bk. Eaton, *Tanrı'yı Hatırlamak: İslâm Üzerine Düşünceler*, 260.

116 Eaton, *İslâm ve İnsanlığın Kaderi*, 151.

117 Eaton, *Beşerin Kumdan Kaleleri*, 240.

118 Eaton, *Beşerin Kumdan Kaleleri*, 247; Eaton, "What We Are and Where We Are", 7.

119 Eaton, *Beşerin Kumdan Kaleleri*, 241.

sahiptir; kendisine fırsat tanındığında, hemen her şeyi kişisel çıkara dönüştürebilir. Oysa yol gösteren, uyarıda bulunup hatalardan sakındıran bir otorite figürüyle birlikte hareket edildiğinde, bu tuzağa düşmekten korunmak mümkündür.¹²⁰ Burada vurgulanan, sağlıklı bir mânevî terbiyenin ancak rehbersiz arayışlarla değil, hakikî bir müşşidin gözetiminde yürütülen disiplinli bir yolculukla mümkün olabileceğidir.

Eaton'a göre İslâm öğretilerinde temel yönelim, Allah'a dönmek ile ilgili seyr-u sülûku ifade eder. Bu dönüş, özellikle sûfi gelenekte fitrata yakın anlamda kullanılan "sâfiyet" kavramı etrafında şekillenir. Hıristiyanlıkta saflık çoğunlukla bekâret ve cinsî perhizle özdeşleştirilirken, İslâm ise lafzî anlamı esas alarak saflığı, herhangi bir karışımdan ve yabancı etkiden uzak olma hâli olarak tanımlar. Nasıl ki saf altın yalnızca altından oluşuyorsa, sâfiyete ulaşan kişi de yaratılışın özü olan insan tabiatını bozan tüm yabancı unsurları bertaraf etmiş demektir. Bu anlayışla bağlantılı bir diğer kavram da samimiyettir; tasavvufta özü itibarıyla "samimiyet" olarak tanımlanan bu hâl, insanın ne ise o şekilde görünmesi ve davranması anlamına gelir. Zira görünüşte başka, özde başka olmak, insanın varlık hakikatinin bozulmasıdır. Hz. Peygamber, Kur'ân'da ve dualarda "bozulmamış" olarak tanımlanır; çünkü onun taşıdığı bilgi, doğrudan ilâhî kaynaktan gelmiş, başka hiçbir insanî müdahale ya da aracı unsurla kirlenmemiştir. Bu yönüyle o, vahyin mükemmel aracı ve sâfiyetin zirvesi olarak görülür.¹²¹

Eaton'ın nazarında nasıl ki duanın özü Allah'a yönelmiş kesintisiz bir muhabbeti içeriyorsa, benzer şekilde ayıklık, bilinç ve vâkıaların farkında olarak onları takip edebilme yetisi de insanın yeryüzünde etkin ve anlamlı bir eylemde bulunmasının aslı kaynağını teşkil eder. İnsan, sadece kendine güvenip Rabbine dayanmadığında, büyük bir kırılma içine düşer ve kolaylıkla çöker. Gerçek güç, "La havle velâ kuvvete illa billah" ifadesinde sembolleştiği üzere insanın değil, Allah'ın kudretidir.¹²² Dolayısıyla insan hem duada hem eylemde ilâhî kudrete dayandığı ölçüde anlamlı, istikrarlı ve sarsılmaz bir varlık hâline gelebilir.

Eaton'a göre insanlar, "tek hakikat"ın var olduğuna inanır; bu, aslında doğrudur, ancak onu gerçekten görebilmek için Tanrı'nın durduğu

120 Eaton, *Tanrı'yı Hatırlamak: İslâm Üzerine Düşünceler*, 239.

121 Eaton, *Tanrı'yı Hatırlamak: İslâm Üzerine Düşünceler*, 231.

122 Eaton, *Beşerin Kumdan Kaleleri*, 135.

verde durmak, O'na yakınlaşmak veya O'nun buyurduğu "Kulum Bana yaklaşır, Ben onun duyan kulağı, gören gözü olurum"¹²³ ifadesindeki mânâyı idrak etmek gerekir. Öyle bir hâlde ne bu dünyada ne de başka bir düzlemde olduğumuzu söyleyebiliriz; çünkü ilâhî bakış açısından bakıldığında izâfî olan her şey -yani bizim somut gerçeklik dediğimiz şey- hakiki mutlaklıkla kıyaslanamayacak kadar sınırlıdır. Dolayısıyla bizim karşı karşıya kaldığımız Mutlak olan değil, onun yansımaları veya izâfî tezahürleridir.¹²⁴ İnsan, dünyevî meşguliyetler içinde kaybolarak ilâhî hakikati gözden kaçırma riski taşır. Yine hadis-i kudsî'de geçen "Kulum Beni anarsa, Ben de onu anarım; o Bana bir karış yaklaşır, Ben ona bir arşın yaklaşırım"¹²⁵ ifadesi, ilâhî hatırlamanın (zikir) mânevî yakınlaşmaya vesile olduğunu açıklar. İlâhî hakikate odaklanmak, insanın varoluşsal anlamını kavrayabilmesi için şarttır. Geçmişe veya geleceğe saplanmak, dikkati dağıtan unsurlar olup gerçek mânevî uyanıklık, ancak şu ana odaklanarak sağlanabilir.¹²⁶

Yalnızca insana, hakikati anlayabilecek bir akıl, hakikat yolunu seçebilecek bir irade ve doğası gereği hakikati sevmeye eğilimli bir kalp verilmiştir.¹²⁷ Eaton'a göre hakikati kavrama sürecini açıklamanın önemli yollarından biri de kalp sembolizmidir; kalp, aynaya benzer şekilde, zihnin doğrudan kavrayamadığı gerçeklikleri ya yansıtır ya da üzerindeki pas nedeniyle yansıtamaz. Hz. Peygamber'in ifade ettiği üzere kalp aynasının düzenli şekilde parlatılması, üzerindeki pası giderir. Bu temizliği sağlamanın en etkili yolu ise Allah'ı sürekli olarak hatırlamaktır. Allah'ı hatırladığımız zaman O'nun huzurunu idrak edebiliriz ve böylece kalpte birikmiş olan pas çözülebilir. Modern yaşamın karmaşası ve bundan kaynaklanan mânevî unutkanlık nedeniyle kalbin müşâhede yetisi zayıfladığında ise kalbi eski aslı berraklığına döndürmek için basit bir temizlik yeterli olmaz. Bu durumda kalbin cilâlanması, yani daha yoğun bir gayret ve iç disiplin gereklidir.¹²⁸ Donmuş kalbi eritmek için ısı gerekir; bu da

123 Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Mustafa Dîb el-Buğâ (Dimeşk-Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 1993), "Rikâk", 38.

124 Eaton, *Tanrı'yı Hatırlamak: İslâm Üzerine Düşünceler*, 247.

125 el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Tevhid", 15; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac, *Sahîhu Müslim*, thk. Nazar Muhammed Farayâbî (Riyad: Dâru Tayyibe, 2006), "Zikir", 2.

126 Eaton, "The Revolving Wall", 30.

127 Eaton, *The Concept of God in Islam*, 12.

128 Eaton, *Tanrı'yı Hatırlamak: İslâm Üzerine Düşünceler*, 230-231.

insanı tasavvuf yoluna çeken yoğun özlemle sağlanır. Bu özlem, inançla birleşince gerekli mânevî ısıyı üretir. Bu noktada “aşk” da devreye girer, ama sûfiler bunu “şiddetli özlem” olarak adlandırmayı tercih eder. Tasavvuf, kişisel duygusallığa indirgenemez; duygular elbette önemlidir ama tasavvuf bundan çok daha derin bir boyuta sahiptir.¹²⁹

Kalp, insan varlığının merkezinde, iki denizin buluştuğu sır noktasıdır. O Allah’ın insana tecelli ettiği ve insanın da kalp gözü vasıtasıyla O’nu idrak edebildiği mekândır. Nitekim müellife göre, yeryüzü penceresiz bir eve benzerse, insan bu evrendeki gözetleme kulesidir ve kalp gözü, bu kuledeki tek pencere olup hakikatin nuruna kavuşmak için arayıp bulmaları gereken biricik menfezdır. Kalp gözü kapalı olan kişi, varlık hikmetinden uzak kalır; fakat bu göz açık olduğunda insan, kendi başına göklerin sahibi olmasa da ilâhî Nur’un dünyaya açılan tek kapısı hâline gelir.¹³⁰ Bu bağlamda insan, kalp gözünü açtığı ölçüde hakikatin sırlarına nüfuz edebilir ve kendini aşan bir idrak düzeyine erişebilir.

Netice itibarıyla “gerçek ben”in keşfi, dış ve için bütünlüğünü ifade eden tevhide yönelerek gerçekleşir. Dış kişiliği, değişmez bir özün veya merkezî hakikatin sürekli biçim değiştiren bir izdüşümü olarak düşünersek, “Ben kimim?” sorusuna yaklaşmaya başlarız; fakat tam manasıyla cevap bulabilmek için bir adım daha atmak gerekir. Bu aşamada, yalnızca Müslümanlarca değil, pek çok gelenekte “kalp” olarak isimlendirilen ve dış kişiliğin çevre olduğu merkez, her ne kadar içimizde olsa da aslında bize ait değildir; Allah’a ait olduğu için her daim O’nunla birlikte bulunmaktadır. Aynı zamanda bu kalp, bizim içimizde olduğundan, Yaratıcı’nın hazır ve nazır olduğu mahaldır. Dolayısıyla insan, kuruntu ve karanlık katmanlarını aşarak kendine derinlemesine nüfuz ederse “açık olana” ulaşır ve orada her şeyi bulur. Hz. Peygamber’e nispet edilen “Kendini bilen Rabbini bilir”¹³¹ sözü de bu hakikati dile getiri.¹³² Kişi, Tanrı’ya -yani hakikatin kaynağına- yaklaştığında, kendisinde ve Yaratan’da bulunan “nihâî özgürlük” duygusunu daha belirgin biçimde tadar; ancak bu durum, mevcut anlayışımızın ötesinde bir sır niteliği taşıdığı için zihinsel

129 Eaton, *Reflections*, 14.

130 Eaton, *İslâm ve İnsanlığın Kaderi*, 361.

131 Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeşi, *et-Tezkire fi’l-ehâdisi’l-müştehire*, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ (Beyrût: Dârü’l-kütübî’l-ilmîyye, 1406), 1/129; Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ ve müzîlî’l-ilbâs ammâ iştehere mine’l-ehâdis alâ elsineti’n-nâs* (Kahire: Mektebetü’l-Kudsî, ts.), 2/262.

132 Eaton, *İslâm ve İnsanlığın Kaderi*, 359-360.

kavrayışla açıklanamaz. Varlığımızın çekirdeğinde yer alan bu ilâhî hürriyete ortak olma imkânı, hem teslimiyete (İslâm) hem de Tanrı'ya yakın olmaya dayalıdır. Bu yakınlığa ise devamlı olarak Yaratıcı'yı hatırlamakla ulaşılır ki bu, insanın kendi öz benliğini de hatırlamasını içerir. Nitekim Hz. Peygamber'in "Kendini bilen, Rabbini bilir" sözü, hakiki bilginin bölünmezliğini ve her şeyin bu bilginin aydınlığında yerini bulduğunu gösterir.¹³³

Sonuç

Gai Eaton'un modernite eleştirisi ve anlam krizi ile başa çıkmada İslâm mâneviyatının önemini ele alan bu inceleme, modern insanın çağın sekülerleşme ve pozitivizm odaklı yapısı içerisinde varoluşuna dair temel sorulara tatmin edici cevaplar bulmakta zorlandığını ortaya koymuştur. Hakikat kavramının parçalanarak maddî ve göreceli ölçütlere indirgenmesi, insanın kendi varlığını anlamlandırmasını, mutlak hakikati kavrama çabasını engellemiş ve bunun sonucunda yolunu kaybetmesine neden olmuştur. Bu durumda hakikatin birlik içinde kavranması artık teorik bir mesele değil, ontolojik ve epistemolojik bir zaruret hâline gelmiş, Batılı düşünürler çoğunlukla olgusal eleştirilerle yetinirken, Müslüman düşünürler kadim dinî geleneklerin sunduğu çözümlerle modernite eleştirisini bütünleştirmiştir. Bu bağlamda model hayatı ve tasavvufî yaklaşımıyla Charles Le Gai Eaton, çağdaş insanın mânevî buhranına ışık tutan önemli isimlerden biri olarak öne çıkmıştır. Gai Eaton, seküler aklın tek boyutlu kısırlığına karşı tasavvufî hikmetin çok boyutlu perspektifini savunmaktadır. Eaton, çağdaş insanın yaşadığı anlam ve değer krizine çarenin hakikati sadece zihinsel düzeyde değil kalp gözüyle de görmeyi mümkün kılan İslâm mâneviyatında olduğunu ileri sürer. Onun düşüncesinde semboller ve vahiy, insana kendini ve evreni yeniden kutsal bir bütünlük içinde anlama imkânı verir. Son tahlilde Eaton, modern dünyanın unuttuğu ezeli hikmeti ve ilahî rehberliği hatırlatarak insanlığın ontolojik merkezini ve mânevî istikametini yeniden kazanabileceğini göstermeye çalışır.

133 Eaton, *Tanrı'yı Hatırlamak: İslâm Üzerine Düşünceler*, 208-209.

Çıkar Çatışması	Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir
Conflict of Interest	The authors declared that there is no conflict of interest.
Finansal Destek	Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir.
Grant Support	The authors declared that this study has received no financial support.
Çalışmanın Tasarlanması / Design of Study	İY (%60), HA (%40)
Veri Toplanması / Data Acquisition	İY (%60), HA (%40)
Veri Analizi / Data Analysis	İY (%60), HA (%40)
Makalenin Yazımı / Writing up	İY (%60), HA (%40)
Makale Gönderimi ve Revizyonu / Submission and Revision	İY (%60), HA (%40)

Etik Beyan / Ethics Statement: Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. / *This study does not require ethics committee approval, as it is based exclusively on a literature review and data obtained from published sources.*

Yapay Zeka Kullanımı / Use of Artificial Intelligence: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir. *No AI-based tool or application was used at any stage of the preparation of this study. All content was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and the principles of academic ethics.*

Kaynakça

- Aclûnî, İsmâil b. Muhammed. *Keşfü'l-hafâ ve müzîlû'l-ilbâs ammâ iştehere mine'l-ehâdis alâ elsineti'n-nâs*. 2 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, ts.
- Backer, Kristiane. "Tribute to the British Muslim Gai Eaton: Glamour and Humility". Erişim 17 Mayıs 2025. <https://qantara.de/en/article/tribute-british-muslim-gai-eaton-glamour-and-humility>
- Baudrillard, Jean. *Simularklar ve Simulasyon*. çev. Oğuz Adanır. Ankara: Doğu-Batı Yayınları, 2024.
- Bauman, Zygmunt. *Akışkan Modernite*. çev. Sinan Okan Çavuş. İstanbul: Can Yayınları, 2019.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu's-Sahîh*. thk. Mustafa Dîb el-Buğâ. 7 Cilt. Dimeşk-Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 1993.
- "Charles Le Gai Eaton, Former British Diplomat". Erişim 26 Nisan 2025. <https://www.islamreligion.com/article/pdf/166>
- Çolak, İbrahim. *Gai Eaton Düşüncesinde Gelenek ve Modernite Bağlamında Din ve İnsan*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Eaton, Gai. *A Bad Beginning and the Path to Islam*. Cambridge: Archetype, 2010.
- Eaton, Gai. *Beşerin Kumdan Kaleleri*. çev. Selahattin Ayaz. İstanbul: Pınar Yayınları, 2000.
- Eaton, Gai. "Gelenek ve İnsan Toplumu". çev. Süleyman Erol Gündüz. *Kutsalın Peşinde: Gelenğin Işında Modern Dünya*. ed. Seyyid Hüseyin Nasr - Katherine O'Brien. 37-56. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Eaton, Gai. *Islam and the Destiny of Man*. Albany, New York: State University of New York Press, 1985.
- Eaton, Gai. *İslâm ve İnsanlığın Kaderi*. çev. İhsan Durdu. İstanbul: İnsan Yayınları, 1992.
- Eaton, Gai. *King of the Castle: Choice and Responsibility in the Modern World*. London: The Bodley Head, 1977.
- Eaton, Gai. "Knowledge and its Counterfeits". *Science and the Myth of Progress*. ed. Mehrdad M. Zarandi. 189-211. Bloomington, Indiana: World Wisdom, 2003.
- Eaton, Gai. "Light from the center". *The Inner Journey: Views from the Islamic Tradition*. ed. William C. Chittick. 56-61. Sandpoint: Morning Light Press, 2007.
- Eaton, Gai. "Perfecting the Mirror". *The Inner Journey: Views from the Islamic Tradition*. ed. William C. Chittick. 191-198. Sandpoint: Morning Light Press, 2007.
- Eaton, Gai. *Reflections*. Cambridge: The Islamic Texts Society, 2012.
- Eaton, Gai. *Remembering God: Reflections on Islam*. Cambridge: The Islamic Texts Society, 2000.
- Eaton, Gai. *Tanrı'yı Hatırlamak: İslâm Üzerine Düşünceler*. çev. Salime Leyla Gürkan. İstanbul: İnsan Yayınları, 2015.
- Eaton, Gai. *The Concept of God in Islam*. b.y.: The Islamic Foundation The New Muslims Project, 2004.
- Eaton, Gai. "The Concept of Justice in Islam". *The Book Foundation*. Erişim 05 Mayıs 2025. <https://thebook.org/resource/aoi4.html>
- Eaton, Gai. "The Earth's Complaint". *The Essential Sophia: The Journal of Traditional Studies*. ed. Seyyed Hossein Nasr - Katherine O'Brien. 233-243. United States: World Wisdom, 2006.
- Eaton, Gai. "The Hajj". *The Inner Journey: Views from the Islamic Tradition*. ed. William C. Chittick. 10-18. Sandpoint: Morning Light Press, 2007.

Modernite Eleştirisi ve Anlam Krizi ile Başa Çıkma İslâm Mâneviyatı: Gai Eaton Örneği

- Eaton, Gai. "The Revolving Wall". *The Inner Journey: Views from the Islamic Tradition*. ed. William C. Chittick. 29-34. Sandpoint: Morning Light Press, 2007.
- Eaton, Gai. *The Richest Vein: Eastern Tradition and Modern Thought*. London: Faber and Faber, 1949.
- Eaton, Gai. "Tradition and Human Society". *Quest of the Sacred: The Modern World in the Light of Tradition*. ed. Seyyed Hossein Nasr - Katherine O'Brien. 29-44. Oakton: The Foundation for Traditional Studies, 1993.
- Eaton, Gai. "What We Are and Where We Are". *Studies in Comparative Religion* 8/3 (Summer 1974), 1-25.
- Grube, G.M.A. - Reeve, rev. C.D.C. "Republic". *Plato: Complete Works*. ed. John M. Cooper. 971-1223. Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing Company, 1997.
- Guénon, René. *Modern Dünyanın Bunalımı*. çev. Mahmut Kanık. İstanbul: Verka Yayınları, 1999.
- Gürkan, Salime Leyla. "Eaton, Charles le Gai". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. EK-1/359-360. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Gürkan, Salime Leyla. "Vefeyât: Hasan Charles Le Gai Eaton (1921-2010)". *İslâm Araştırmaları Dergisi* 28 (2012), 175-177.
- Heidegger, Martin. "The Question Concerning Technology". çev. William Lovitt. *The Question Concerning Technology and Other Essays*. 3-35. New York: Garland Publishing Inc., 1977.
- Hellyer, HA. *Remembering an eloquent voice for Islam*. *IslamiCity* (12 Mart 2010). <https://www.islamicity.org/3781/remembering-an-eloquent-voice-for-islam/>
- Ibrahimi, Nexhat. "Charles Le Gai Eaton apo Hassan Abdulkakim, filozof modern mysliman i lënë në harresë". *Dituria Islame: Revistë Mujore Fetare, Shkencore E Kulturore* 33/151 (2020), 13-14.
- Jawad, Haifaa. "Post-World War II Case Studies: Case Study II-Gai Eaton or Hasan Abdal Hakim". *Towards Building a British Islam New Muslims' Perspectives*. 101-113. London: Bloomsbury, 2012.
- Kazemi, Reza Shah. "Charles Le Gai Eaton obituary". *The Guardian* (19 Nisan 2010). <https://www.theguardian.com/world/2010/apr/19/charles-le-gai-eaton-obituary>
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- Müslim b. el-Haccac, Ebü'l-Hüseyn. *Sahîhu Müslim*. thk. Nazar Muhammed Farayâbî. Riyad: Dâru Tayyibe, 2006.
- Nash, Geoffrey P. *Marmaduke Pickthall: Islam and the Modern World*. Leiden-Boston: Brill, 2017.
- Nasr, Seyyid Hüseyin. *Bilgi ve Kutsal*. çev. Yusuf Yazar. İstanbul: İz Yayıncılık, 2022.
- Öztürk, Esmâ. "Maneviyatın Yol Haritası: Gai Eaton'ın İslâm ve Tasavvuf Yorumu". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27/27 (Haziran 2025), 87-116. <https://doi.org/10.51553/bozifder.1635899>
- Schmitt, Carl. *Siyasal İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Terim*. çev. Emre Zeybekoğlu. İstanbul: Dost Yayınları, 2005.
- Schuon, Frithjof. *Dinlerin Aşkım Birliği*. çev. Yavuz Keskin. İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 1992.

- “Summary of Gai Eaton’s King of the Castle Chapter 5, Man as Viceroy”.
Erişim 03 Mart 2025. <https://praguecircle.wordpress.com/2021/06/03/summary-of-gai-eatons-king-of-the-castlechapter-5-man-as-viceoy/>
- Taylor, Charles. *A Secular Age*. Cambridge: Harvard University Press, 2007.
- The National. “Remembering the UK’s eloquent voice for Islam”. Erişim 03 Mart 2025. <https://www.thenationalnews.com/uae/remembering-the-uk-s-eloquent-voice-for-islam-1.483656>
- Zerkeşî, Muhammed b. Abdullah. *et-Tezkire fi’l-ehâdisi’l-müştehire*. thk. Mustafa Abdulkadir Atâ. Beyrût: Dârü’l-kütübî’l-ilmîyye, 1406.